

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

L. Annæi Senecæ Philosophi Opera, Qvæ Exstant Omnia

Seneca, Lucius Annaeus <Philosophus>

Antverpiæ, 1605

L. Annæi Senecæ Ad Neronem Caesarem De Clementia Liber Primvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53700](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53700)

L. ANNÆI SENECAE

AD NERONEM CAESAREM

DE CLEMENTIA

LIBER PRIMVS.

B ARGVMENTVM ET ORDO.

Hic libri scripti initio Principatus Neronis, quod ipse lib. i. cap. ix. palam indicat, cum scribit eum ingressum annum decimumnonum. Et verò digni Principe libri, ac materies: atque utinam legant, & mites simul magnosque animos ab eis sumant! Exordium est à laude Neronis, nec falsà, ut initia illa erant. Deinde Cap. III. diuidit scriptum in tres partes, unam Manuductionis; alteram, quae naturam Clementiae explicet; tertiam, quae ad eam perducatur, & firmet. In primâ, primus totus liber absimitur: & praemittit de Utilitate Clementiae, & Regibus maximè conuenire. Decoram illis, quia capita reip. sunt, nos velut corpus & membra: atqui corpori quis non parcit & indulget? Necessariam etiam esse, in copiâ peccantium: quos si punis semper, solitudinem facis. Ab exemplo Decorum, qui nobis parcunt: item à Famâ, quia omnia Regum patent, & minima scuitia protrahitur. A Securitate. nam ita imperantes, tutiores: adiungitque facta quaedam Augusti. Contrâ in Tyrannis, qui per scuitiam odia, pericula, exitia sibi gignunt. At Princeps igitur raro punit, & molliter aut modicè, animo atque exemplo parentum. Atque ea moderatio in scholis, militiâ, animalibus, seruis, cum fructu adhibetur. Etiam à Naturâ adhibetur, ab apum imagine: quarum Rex aculei est expers. Jam Princeps aut Suâ, aut Alienâ causâ punit, cum punit. Non debet rigidè in Suâ, quia ultionis solatio non eget in tam altâ fortunâ. Non in Alienâ, nisi (ad instar Legis) ut aut emendet, aut alios faciat meliores, sine tutiores. Hæc autem omnia magis raritas animaduersionum præstabit: quæ crebra vilescunt, & spernuntur. In clausulâ, detestatio Scuitiae, & mala ab eâ atque exitia.

CAPVT PRIMVM.

SCRIBERE de clementiâ, Nero Cæsar, institui: ut quodammodo speculi vice fungerer, & te tibi ostenderem, peruenturum ad voluptatem maximam omnium. Quamuis enim rectè factorum verus fructus sit fecisse, nec vllum virtutum pretium dignum illis extra ipsas sit: iuuat tamen inspicere & circuire bonam conscientiam, tum immittere oculos in hanc immensam multitudinem, discordem, seditiosam, impotentem, in perniciem alienam suamque pariter exultaturam, si hoc iugum fregerit, & ita loqui secum: Ego ex omnibus mortalibus placui, electusque sum, qui in terris deorum vice fungerer: ego vitæ necisq; gentibus arbiter. qualem quisque fortem, statumque habeat, in manu meâ positum est. Quid cuique mortalium fortuna datum velit, meo ore pronunciat: ex nostro responso lætitiæ causas, populi vrbesque concipiunt. Nulla pars vsquam, nisi volente propitioque me, floret. Hæc tot millia gladiatorum,

diorum, quæ pax mea comprimit, ad nutum meum stringentur: quas nationes funditus excindi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorumque capiti regium circumdari decus oporteat, quæ ruant vrbes, quæ oriantur, mea iurisdictio est. In hac tantâ facultate rerum, non ira me ad iniqua supplicia compulit, non iuuenilis impetus, non temeritas hominum & contumacia, quæ sæpe tranquillissimis pectoribus quoque patientiam extorsit: non ipsa ostentandæ per terrores potentia dira, sed frequens magnis imperiis, gloria. Conditum, imò constrictum apud me ferrum est. summa parsimonia etiam vilissimi sanguinis. nemo non, cui alia desint, hominis nomine apud me gratus est. Seueritatem abditam, clementiam in procinctu habeo. sic me custodio, tamquam legibus, quas ex abdito ac tenebris in lucem euocaui, rationem redditurus sim. Alterius aetate primâ motus sum, alterius vltimâ: alium dignitati donavi, alium humilitati: quoties nullam inueneram misericordiam causam, mihi peperci. Hodie diis immortalibus, si à me rationem repetant, annumerare genus humanum paratus sum. Potes hoc Cæsar prædicare audacter, omnium quæ in fidem tutelamque tuam venerunt, nihil per te, neque vi, neque clam Reip. ereptum. Rarissimam laudem, & nulli adhuc Principum concessam concupisti, innocentiam. Non perdis operam: nec bonitas ista tua singularis, ingratos aut malignos affirmatores naçta est. refertur tibi gratia. Nemo vnus homo, vni homini, tam carus vquam fuit; quàm tu populo Romano, magnum longumque eius bonum. Sed ingens tibi onus imposuisti. nemo iam diuum Augustum, nec Tiberij Cæsaris prima tempora loquitur: nemo quod te imitari velit exemplar extra te quærit. Principatus tuus ad gustum exigitur. Difficile hoc fuisset, si non naturalis tibi ista bonitas esset, sed ad tem-

COMMENTARIUS.

AP. I. I. TE TIBI OSTEND.]

Nempe in clementia exprimentâ te exprimam, qui sic eam refers. Quod ad phrasim, simile in Horatio:

- ne non & cantharus & lanx

Ostendant tibi te.

2. FRUCTVS FECISSE.] Sparsim hoc dogma toto libro IV. De Beneficiis: & est Stoicorum proprium, qui honesta non in mercedem colunt. Claudian.

Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaque late Fortunæ secura nitet.

3. HOC IVGV.] Imperij, quo continetur.

4. MEO ORE.] Fata cuiusque per me dispensantur. Diuina consulta aut decreta enuncia.

5. VOLENTE PROP.] Quasi de numine. nam ea formula vetus in precando, Vti volens propitiuque sis.

6. MILLIA GLADIOR.] Ad legiones & auxilia refert, quæ à Principe temperabantur.

* Lib. II. E. lect. cap. 12.

7. PAX MEA.] Toto enim orbe Romano tunc serè pax, & conditi enses. De Præuid. cap. IV. Gentes, in quibus Romana pax desinit.

8. TRANSPORTARI.] Vt factum in Sugambriis, Sueuis, aliisq. gentibus.

9. LIBERTATEM.] Nam liberae gentes atque opida erant, id est suis legibus agentia, sine Præsede Romano, quæ tamen maiestatem illam imperij respiciebant, & comiter colebant. At hæc libertas sæpe promeritis data, vel adempta: vt Rhodius, Achæis, aliis.

10. CIRCUMDARI.] Diadema exprimit, siue te-

nem albam fasciam, quæ caput cingebat.

11. IN PROCINCTV.] Promptam paratamq. ad procurrendum, vt solent milites iam accincti. Nam ab his sumptum: Festus in Procincta classis.

12. TAMQVAM LEGIBVS.] Etsi Princeps supra leges. Plinius Panegyrico: Ipse te legibus subiecit, legibus, quas nemo Principi scripsit.

13. REIP. EREPTVM.] Meus, ademptum reipublicæ.

14. PRIMA TEMPORA.] Cum viuo Germanico adhuc, bonus laudatusq. nam posse à flexu.

15. AD GVSTVM.] Possis explicare, ad gustum quem iam dediisti. volunt reliqua eius bonitatis, & vt sic dicam, saporis esse. At liber meus fidus, & plerique melioris notæ omnes, ad augustum, referunt, quod quibusdam retinere visum, quasi ad Augustum imperium Nero vocaretur: alienissimum Seneca, qui disertim scripsit, Neminem iam Augustum loqui: & vult sane victos à Nerone omnes primores. Quid ergo est? quod olim diuinaui, & nunc seder: ad anni gustum. Annum iam in Principatu Nero fuerat, laudatissime egerat, itaque non alio nec ad alios, inquit, sed ad te vocaris, & ad vnius illius anni gustum. De anno verum esse, docet ipse infra cap. IX. Diuus Augustus, cum esset id ætatis, quod tu nunc es, duodeuicesimum egressus annum. At qui decimo septimo, aut incunte octauo, Nero imperium cepit, si iam decimum octauum egressus, paullo plus anno in imperio egit. Non sileo tamen in vno meo veteri scriptum, ad iugitatem exigitur: sicut in Gruteriano vno, ad iugum.

16. FICTA

A tempus sumpta. nemo enim potest personam diu ferre. ¹⁶ Ficta, citò in naturam suam recidunt: quibus veritas subest, quæque (vt ita dicam) ex solido enascuntur, tempore ipso in maius meliusque procedunt. Magnam adibat aleam populus Romanus, cum incertum esset, quò se statim ¹⁷ nobilis indoles daret: iam vota publica ¹⁸ in tuto sunt, nec enim periculum est, ne te subita tui capiat obliuio. Facit quidem auidos nimia felicitas: nec tam temperatæ cupiditates sunt vniquam, vt in eo quod contigit, desinant. gradus à magnis ad maiora fit: & spes improbilissimas complectuntur, insperata assecuti. Omnibus tamen nunc ciuibus tuis & hæc confessio exprimitur, esse felices: & illa, nihil iam his accedere bonis posse, nisi vt perpetua sint. Multa illos cogunt ad hanc confessionem, quâ nulla in homine tardior est: securitas alta, affluens: ius supra omnem iniuriam positum. Obuersatur oculis ¹⁹ latissima forma Reip. cui ad summam libertatem nihil deest, nisi ²⁰ pereundi licentia. Præcipuè tamen æqualis ad maximos imosque peruenit clementiæ tuæ admiratio. Cætera enim bona, pro portione fortunæ suæ, quisque B sentit aut exspectat, maiora minoraque: ex clementiâ omnes idem sperant. Nec est quisquam, cui tam valde innocencia sua placeat, vt non stare in conspectu clementiam, paratam humanis erroribus, gaudeat. Esse autem aliquos scio, qui clementiâ pessimum quemque putent sustineri: quoniam nisi post crimen superuacua est, & sola hæc virtus inter innocentes cessat. Sed primùm omnium, sicut medicinæ apud ægros vsus, etiam apud sanos honor est: ita clementiam quamuis pœnâ digni inuocent, etiam innocentes colunt. Deinde, habet clementia in personâ quoque innocentium locum: quia interim fortuna pro culpâ est: nec innocentiæ tantùm clementia succurrit, sed sæpe virtuti: quoniam quidem condicione temporum incidunt quædam, quæ possint laudata puniri. ²¹ Adiice, quòd magna pars hominum est, quæ reuerti ad innocentiâ possit. Sed non tamen vulgò ignoscere decet. nam vbi discrimen inter malos bonosque sublatum est, confusio sequitur, & vitiiorum eruptio. Itaque adhibenda est moderatio, quæ sanabilia ingenia distinguere à deploratis sciat. Nec promiscuam habere ac vulgarem clementiam oportet, nec abscisam. nam tam omnibus ignoscere crudelitas est, quam nulli. Modum tenere debemus: sed quia difficile est temperamentum, quidquid æquo plus futurum est, in ²² partem humanioræ præponderet. Sed hæc ²³ suo loco melius dicentur: C nunc in tres partes omnem hanc materiam diuidam. Prima erit ²⁴ manumissionis: ²⁵ secunda quæ naturam clementiæ habitumque demonstrat. nam cum sint vitia quædam virtutes imitantia, non possunt secerni, nisi signa quibus dignoscantur impressis. ²⁶ tertio loco quæremus, quomodo ad hanc virtutem perducatur animus, quomodo confirmet eam, & vsu suam faciat. Nullam verò ex omnibus virtutibus magis homini conuenire, cum sit nulla humanior, constet necesse est: non solum ²⁷ inter nos, qui hominem ²⁸ sociale

II.

III.

16. FICTA CITÒ.] Cicero II. De Offic. Ficta omnia celeriter, tamquam flosculi, decidunt: nec simulatum quidquam potest esse diuturnum.

D 17. NOBILIS IND.] Quæ ferè ad magna bona, aut magna mala, declinat.

18. IN TUTO SVNT.] Non nimis ô Seneca: spes tua de alumno irrita. cuius primum quinquennium, te monitore & doctore, ita laudabile, vt Traiani celebre dictum fuerit, Procul distare cunctos Principes Neronis quinquennio: sed media & finis præcipitarunt.

19. LÆTISSIMA FORMA.] Alij lætissima, aut beatissima. Quiduis eorum bonum, capiendumque, de Principatu.

20. PEREVNDI LIC.] Quam Princeps hæcenus coercet & frenat, vt immodicâ libertate (id est licentiâ) non pereat.

CAP. II. 21. ADIICE QVOD.] Omnino hic defectus est. fuitque, disputatiuncula de Clementiâ vsu

& fructu: atque inter alios, quod illa dum ignoscit, ad virtutem seruat, & multos ad eam ducit.

22. PARTEM HVMANIOR.] Clementiam.

CAP. III. 23. SVO LOCO.] Dixerat lib. II. qualis sit Clementia, & quos fines habeat (ita enim proponis, cap. III.) sed ea tota pars perit.

24. MANUMISSIONIS.] Corruptum. quid enim hic manumissio? Manuductionis olim volui, quod esset χειρωσις, εἰσαγωγις, præparationis & inductionis: sed nec omnino placet. Prima sanè pars est tota in commendandâ Clementiâ, necessitate & fructu eius ostendendo: quod facit hoc libro I. Itaque ego non corruptelam solum, sed defectum arbitror, nec vnâ voce totum hoc expressum.

25. SECUNDA.] Quam orditur libro II. cap. III.

26. TERTIO LOCO.] Ea pars tota perit.

27. INTER NOS.] Stoicos.

28. So-

28 sociale animal, 29 communi bono genitum videri volumus : sed etiam 30 inter illos, A qui hominem voluptati 31 donant, quorum omnia dicta factaque ad vilitatem suam spectant. nam 32 si quietem petit & otium, hanc virtutem naturæ suæ nactus est, quæ pacem amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis, quam regem aut Principem decet. Ita enim 33 virtutes magnis viris decori gloriæque sunt, si illis salutaris potentia est. nam pestifera vis est, valere ad nocendum. Illius demum magnitudo stabilis fundataque est, quem omnes tam supra se esse, quam pro se sciunt; cuius curam 34 excubare pro salute singulorum atque vniuersorum quotidie experiuntur; quo procedente, non tamquam malum aliquod aut noxium animal è cúbili profilierit, diffugiunt, sed tamquam ad clarum ac beneficum sidus certatim aduolant, obicere se pro illo mucronibus insidiantium paratissimi, & substernere corpora sua, si per stragem illi humanam, iter ad salutem struendum sit. Somnum eius nocturnis excubiis muniunt: latera obiecti circumfusique defendunt: incurrentibus periculis se opponunt. Non hic est sine ratione populis vrbibusque consensus, sic protegendi amandique reges, & se sua- B que iactandi, quocumque desiderauerit imperantis salus. Nec hæc 35 vilitas sui est, aut clementia, pro vno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus vnam animam redimere, nonnumquam senis & inualidi. Quemadmodum totum corpus animo deseruit, & cum hoc tanto maius tantoque speciosius sit, ille in occulto maneat tenuis, & in quâ sede latitet incertus: tamen manus, pedes, oculi negotium illi gerunt, illum hæc cutis munit, illius iussu iacemus, aut inquieti discurremus; cum ille imperauit, siue avarus dominus est, mare lucri causâ scrutamur, siue ambitiosus, iam dudum 36 dexteram flammis obicimus, aut voluntariè 37 subfiluimus: sic hæc immensa multitudo, 38 vnius animæ circumdata, illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus I V. suis, nisi consilio sustineretur. Suam itaque incolumitatem amant, cum pro vno homine 39 denas legiones in aciem deducunt, cum in primâ fronte procurrunt, & aduersa vulneribus pectora ferunt, ne Imperatoris sui signa vertantur. Ille est enim vinculum, per quod Resp. cohæret: ille 40 spiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt: nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si mens illa imperij subtrahatur.

41 Rege incolomi mens omnibus vna.
Amisso rûpere fidem. —

Hic

* Exstat Dis- fertatione in.

28. SOCIALE.] Nam eorum dogma: ετι αν εν ηρημια βιωσεται ο ανουδαιος. κοινον κδεσθ φουσι, και αραιτικος: Non in solitudine viuet sapiens. natura enim socialis est, & actuosus.

29. COMMUNI.] Idem noster alibi: Homo in adiutorium mutuum generatus est. Lucanus, de Catone:

Nec tibi, sed toti genitum se credere mundo.

30. INTER ILLOS.] Epicurus eos.

31. DONANT.] Mancipant, addicunt. Quidni? qui omnia eius causâ fieri & suscipi volunt, sine alio vel alieno aspectu.

32. SI QUIETEM.] Vt nempe illi ipsi ab Epicuro.

33. VIRTUTES.] Inquinatum est, & depures è libris: Ita enim magnæ vires decori.

34. EXCUBARE PRO.] Plutarchus, Ad Principem indoctum: και υτρε ες η ο φοβος τε αρχοντος φιλανθρωπος και ουκ αρχοντες υπερ ην αρχοντων δεδιναι, μη λαθωσι βλαβητες, ως δε κινες περι μηλα δυσωρησονται εν αυλη, θηρος ακουσαντες κωατεροφενος, ουχ υπερ αυτων, αλλ υπατο τ φυλλαττομενων: Ille est benignus & generosus Principis metus, timere subditis ne lædantur ignaro ipso. Sicut canes in vestibulo sedulo excubant & laborant, cum feram truce[m] audierint, non pro se, sed pro

ouibus, quas custodiunt. Plura in hanc sententiam ego, conuentu & auditorio procerum hic Louanij, cum PRINCIPES N. N. ALBERTVS & ISABELLA AVSTRIACI imperium asspicarentur, & subito iussu dicere, hunc Seneca locum in rem præsentem aptassem & dilatassem.

35. VILITAS SVI.] Contemptus & desipientia. Noster epist. CXXII. In nullo deprehendes vilitatem sui, ne negligentiam quidem. Curtius lib. v. Tædio laboris ad vilitatem sui compelluntur ignaui.

36. DEXTERAM FLAMMIS.] Vt Mucius. D

37. SUBSILVIMVS.] Vt Curtius. Sed an non ille magis desiluit, vel insiluit? Itaque mallem, sub solum iuimus. Nisi tectius vlcus, & fuit; aut voluptarius, esji cetera non emendo.

38. VNVS ANIMÆ.] Lucanus, de Cesare: Cum tot in hac animâ populorû vita salusq; Pendear.

Tacitus: Vnum esse reip. corpus, atque vnius animo regendum.

CAP. IV. 39. DENAS LEG.] Imò vel tricenâ, si opus.

40. SPIRITVS VITALIS.] Curtius lib. ix. de Alexandro agrote: Armatus exercitus regiam obse- dit, confessus omnes vnius spiritu viuere.

41. REGE INCOL.] E Virgilio sumpta, de apibus.

42. Hic

A Hic casus Romanæ pacis exitium erit, hic tanti fortunam populi in ruinas aget. Tanti ab isto periculo aberit ⁴² hic populus, quamdiu sciet ferre franos: quos si quando abruperit, vel aliquo casu discussos reponi sibi passus non erit, hæc vnitas & hic maximi imperij contextus in partes multas dissiliet: idemque huic vrbi dominandi finis erit, qui parendi fuerit. Ideò Principes regesque, & quocumque alio nomine sunt tutores status publici, non est mirum amari vltra priuatas etiam necessitudines. Nam si sanis hominibus publica priuatis potiora sunt: sequitur, vt is quoque carior sit, in quem se Resp. conuertit. ⁴³ Olim enim ita se induit Reip. Cæsar, vt diduci alterum non possit, sine vtriusque pernicie. nam vt illi viribus opus est, ita & huic capite. Longius videtur recessisse à proposito oratio mea: at mehercules rem ipsam premit. Nam si, quod adhuc colligitur, animus Reip. tu es, illa corpus tuum: vides, vt puto, quam necessaria clementia sit. tibi enim parcis, cum videris alteri parcere. Parcendum itaque est etiam improbandis ciuibus, non aliter quam membris languentibus: & si quando ⁴⁴ misso sanguine opus est, sustinendum est, ne vltra quam necesse sit incidas. Est ergo, vt dicebam, clementia omnibus quidem hominibus secundum naturam, maximè tamen decora Imperatoribus: quanto plus habet apud illos quod seruet, quantoque in maiore materiâ apparet. Quantulum enim nocet priuata crudelitas? Principum sequitia, bellum est. Cum autem virtutibus inter se sit concordia, nec vlla altera ⁴⁵ melior aut honestior sit: quædam tamen quibusdam personis aptior est. Decet magnanimitas quemlibet mortalem, etiam illum infra quem nihil est. Quid enim maius, aut fortius, quam malam fortunam retundere? Hæc tamen magnanimitas in bonâ fortunâ latiore locum habet, meliusque ⁴⁶ in tribunali, quam ⁴⁷ in plano conspicitur. Clementia in quacumque domum peruenit, eam felicem tranquillamque præstabit: sed in regiâ quò rarior, eò mirabilior. Quid enim est mirabilius, quam eum cuius irâ nihil obstat, cuius grauiori sententiæ ipsi qui pereunt assentiuntur, quem nemo ⁴⁸ interrogaturus est, imò si vehementius excaudit, nec deprecaturus quidem, ipsum sibi manum iniicere, & potestate suâ in melius placidiusque vti: hoc ipsum cogitantem: Occidere contra legem nemo non potest: seruare nemo, præter me. Magnam fortunam magnus animus decet: qui nisi se ad illam extulit, & altior steterit, illam quoque ⁴⁹ infra terram deducit. Magni autem animi est proprium, placidum esse, tranquillumque, & iniurias atque offensiones supernè despiciere. Muliebre est, furere in irâ: ferarum verò, nec generosarum quidem, ⁵⁰ præmordere & vrgere proiectos. Elephantes ⁵¹ leonesque, transeunt, quæ impulerunt: ignobilis bestię pertinacia est. Non decet regem sæua, & inexorabilis ira: non multum enim supra cum eminet, cui se irascendo exæquat: at si dat vitam, si dat dignitatem periclitantibus & meritis amittere, facit quod nulli nisi rerum potienti licet. Vita enim etiam superiori eripitur, numquam nisi inferiori datur. Seruare, proprium est excellentis fortunæ: quæ numquam magis suspici debet, quam cum illi contingit idem posse quod diis, quorum beneficio in lucem edimur, tam boni quam mali. Deorum itaque sibi animum asse-

rens

D 42. HIC POPVLVS.] *Superfluunt ea voces.*

42. OLIM ENIM.] *A Iulio Cesare, vel potius Augusto: qui Principatum inseruit & miscuit cum libertate.*

CAP. V. 44. MISSE SANGVINE.] *Tali allegoriâ Lucanus vsus:*

Sulla quoque immensis accessit cladibus vltor.
Ille, quod exiguum restabat sanguinis vrbi,
Haussit, dumque nimis iam putrida membra
recidit,
Excessit medicina modum: nimiumque secuta est,

Qua morbi duxere, manus.

45. MELIOR AVT.] *Ad Stoicum illud dogma, Virtutes inter se pares esse.*

46. IN TRIBVNALI.] *In edito, quasi dicat, in homine alto & expofito.*

47. IN PLANO.] *In loco ac viro humili.*

48. INTERROGATURVS.] *Cur ita fecerit? nedum vt accusaturus.*

49. INFRA TERRAM.] *Estne aliquid infra terram? Fuerit potius, in terram: vel infra, ad terram.*

50. PRÆMORDERE.] *Imò remordere, vel permordere.*

51. LEONESQUE.] *Quintilianus Declamator: Fera mehercules generosiores iacentes transeunt.*

Clandianus ad Principem:

Obuia prosternas, prostrataque, more leonum,
Despicias.

Poëtæ alij: sed pulcherrimè Statius,

Vt leo Massyli cum lux stetit obuia ferri.
Tunc iras, tunc arma citat. si decidat hostis,
Ire super satis est, vitamque relinquere victo.

52. IN

- VI. rens Princeps, alios ex ciuibus suis, quia viles bonique sunt, libens videat, alios ⁵² in numerum relinquat: quosdam esse gaudeat, quosdam patiat. ⁵³ Cogitate in hac ciuitate, in qua turba per latissima itinera sine intermissione defluens eliditur, quotiens aliquid obstitit, quod cursum eius velut torrentis rapidi moraretur: in qua tribus eodem tempore theatris ⁵⁴ viae postulantur: in qua consumitur, quidquid ⁵⁵ terris omnibus aratur: quanta solitudo & vastitas futura sit, si nihil relinquitur, nisi quod iudex seuerus abfoluerit. Quotus quisque ex ⁵⁶ quæstoribus est, qui non ⁵⁷ ea ipsa lege teneatur, qua querit? Quotus quisque accusator vacat culpa? & nescio, an nemo ad dandam veniam difficilior sit, quam qui illam petere sepius meruit. Peccauimus omnes: alij gratia, alij leuiores, alij ex destinato, alij fortè impulsii, aut aliena nequitia ablati: alij in bonis consiliis parum fortiter steterimus, & innocentiam inuiti ac renitentes perdidimus. Nec ⁵⁸ delinquimus tantum, sed vsque ad extremum æui delinquemus. Etiam si quis tam benè purgavit animum, vt nihil obturbare eum amplius possit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando peruēnit. Quoniam deorum feci mentionem, optimè hoc exemplum Principi constituam, ad quod formetur, vt se talem esse ciuibus, quales sibi deos velit. Expediit ergo habere inexorabilia peccatis atque erroribus numina? expedit vsque ad vltimam infesta perniciem? Ecquis regum erit tutus, cuius non membra ⁵⁹ aruspices colligant? Quod si dii placabiles, & æqui, delicta potentium non statim fulminibus persequuntur: quanto æquius est, hominem hominibus præpositum, miti animo exercere imperium, & cogitare, vtrum mundi status gratior oculis pulchriorque sit sereno & puro die, an cum fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant? Atqui non alia facies est quieti moderatique imperij, quam sereni cæli & nitentis. Crudele regnum, turbidum, tenebrisque obscurum est, inter trementes & ad repentinum sonitum expauescentes, nec eo quidem qui omnia turbat inconcusso. Facilius priuatis ignoscitur, pertinaciter se vindicantibus. possunt enim lædi, dolorque eorum ab iniuria venit.

⁵² IN NUMERVM.] Sine nomine, sine magno usu: tantum vt turbam faciant. Lucanus:

In numerum pars magna perit, rapuitque cruentus

Victor ab ignota vultus ceruice recisos.

Horatius: Nos numerus fumus.

CAP. VI. 53. COGITATE.] Nonne ad Nerone[m] omnis sermo ergo, Cogita tu.

⁵⁴ VIE POSTVL.] Non capio, nec sincerum habeo. Tria sanè theatra Roma, Balbi, Marcelli, Pompeij: sed quid est in iis vias postulari? An fortè, nec tria theatra sufficere capiendò populo, & vias vicose deponi, vt in iis etiam sint ludi? Ita enim vicatim aliquotiens præbitos eos legimus. An fuit, mimi postulantur? Alius melius, cui Deus inseret.

⁵⁵ TERRIS OMNIBVS.] Mira, si demittis in animum: & vna numerum copiamq[ue] Romani populi. Ego deduxi, & docui in Magnitud. Rom. lib. III. cap. 111.

⁵⁶ QUÆSTORIBVS.] Sine Quæstoribus, qui iudicio præsunt.

⁵⁷ EA IPSA.] Scripti consensu, ex ipsa fortè, & ipsa.

⁵⁸ DELINQVIMVS.] Puto, delinquemus.

CAP. VII. 59. ARVSPICES COLLIGANT?] Id est, qui non fulmine feriuntur? Nam talium membra, si dissecta (vt interdum) aruspices colligebant, atque ipsas reliquias aut vestigia fulminis, & ibidem sepulcro condebant, transfere enim nefas. Eum locum deinde sepiebant cespive, sacrum & inaccessum habebant: & quia bidente hostia sacrificabant, dicebant Bidental. Lucanus I.

— disperfos fulminis ignes

Colligit, & terræ mæsto cū murmure condit.

Sidonius Carmine I X.

Nec quæ fulmine Thufcus expiato, Septum numina quærit ad bidental.

Scholiastes Iuuenalis, in illud:

Atque aliquis senior, qui publica fulgura condit.

Condi fulgura dicuntur, quotiescumque Pontifex disperfos ignes in vnum redigit, & quadam tacita ignorata prece locum aggestione consecrat. Nota hic & Aggestione[m] ideòq[ue] in Apuleio I. Florido: Colliculus sepimine consecratus. Collem sine aggestum, & Sepimen notat. Cur & istud? quia loca eiusmodi inaccessibleia, & calcare nefas. Plutarchus Pyrrhi somnium refert, Spartam obsidentis, qui visus fulminibus iactis petere urbem, atque eam incendere. Narrat amicis interpretatur lætum in euentum, assentiuntur: excepto Lyfimacho, qui vereri se ait, μη καθάπερ τὰ βαλλόμενα τοῖς κρηνοῖς ἀνυβάρτα μὲν χωρία, καὶ τὰ ἀνύβρα κρηνοῖσι τὸ θεῖον ἀνιστόδον ἰστέται τῆν πόλιν: ne sicut loca fulgurita manent inaccessibleia, ita Deus Pyrrho significarit, non intrandam ei urbem. Sacra igitur ea loca. & Lucanus VIII.

Inclusum Tusco venerantur cespive fulmen. Artemidorus II. cap. VIII. Οὐδὲν γὰρ κρηνοῖς ἀνυβράς ἔστιν. Ἔστιν γὰρ καὶ ἄς θεῖος τιμῆται: Nemo enim fulguritus infamis est. itaque vt Deus colitur. Adde Festum in Bidental, Occisum, Fulguritum. Quincilianam Declamat. CCLXXIV. Per sum Sat. II. & ibi Scholiastem, Pollucem IX. ubi hoc Bidental ἐμῶστια vocat, explicatq[ue].

A venit. timent præterea contemptum : & non retulisse lædentibus ⁶⁰ gratiam, infirmitas videtur, non clementia. At cui vltio in facili est, is omisâ eâ, certam laudem mansuetudinis consequitur. Humili loco positus ⁶¹ exerere manum, litigare, in rixam procurre- re, ac morem iræ suæ gerere, liberius est: leues inter paria ictus sunt: regi vociferatio quo- que, verborum que intemperantia, non ex maiestate est.

Graue putas, eripi lo- quendi arbitrium regibus, quod humillimi habent? Ista, inquis, seruitus est, non impe- rium. Quid tu, non experiris istud nobis esse, ⁶² non tibi seruitutem? Alia condicio est eorum qui in turbâ, quam non excedunt, latent: quorum & virtutes vt appareant, diu luctantur, & vitia tenebras habent. ⁶³ Vestra facta dictaque rumor excipit: & ideò nullis magis cauendum est, qualem famam habeant, quam qui qualemcumque merue- rint, magnam habituri sunt. Quàm multa tibi non licent, quæ nobis beneficio tuo li- cent? Possum in qualibet parte vrbs solus incedere, sine timore, quamuis nullus sequa- tur comes, nullus sit domi, nullus ad latus gladius: tibi in ⁶⁴ tuâ pace ⁶⁵ armato viuere dum est. Aberrare à fortunâ tuâ non potes: obsidet te, & quocumque descendis, magno apparatu sequitur. Et hæc summa magnitudinis seruitus est, non posse fieri mino- rem; sed cum diis tibi communis ista necessitas est. nam illos quoque cælum ⁶⁶ alliga- tos tenet: nec magis illis descendere, datum est, quam ⁶⁷ tibi tutum. Fastigio tuo affixus es. Nostros motus pauci sentiunt. prodire nobis, ac recedere, & mutare habitum sine sensu publico licet: tibi non magis, quam Soli, latere contingit. Multa ⁶⁸ contra te lux est, omnium in istam conuersi oculi sunt. Prodire te putas? ⁶⁹ oriris: loqui non potes, nisi vt vocem tuam, quæ vbique sunt gentes, excipiant. irasci non potes, nisi vt omnia tremant. sic neminem potes affligere, nisi vt quidquid circâ fuerit, quatitur. Vt fulmi- na paucorum periculo cadunt, omnium metu; sic animaduersiones magnarum pote- statum terrent latius, quam nocent: non sine causâ. Non enim quantum fecerit, sed quantum facturus sit, cogitatur in eo, qui omnia potest. Adice nunc, quòd priuatos ho- mines ad accipiendas iniurias opportuniore, ⁷⁰ acceptarum patientia facit: regibus cer- tior est ex mansuetudine securitas. Quia frequens vindicta paucorum odium reprimit, omnium irritat: voluntas oportet antè sauiendi, quam causa deficiat. Alioquin quem- admodum præcisæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa fatorum genera vt den- siora surgant, reciduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum, tollendo. Parentes enim liberique eorum, qui interfecti sunt, & propinqui, & amici, in locum sin- gulorum succedunt. Hoc quàm verum sit, admonere te exemplo ⁷¹ domestico volo. Diuus Augustus fuit mitis Princeps, si quis illum à ⁷² principatu suo æstimare

VIII.

IX.

60. GRATIAM.] *In malam partem, talionem.*

61. EXERERE.] *Omnes scripsi, exercere. Si pri- mum illud ienes; est intendere manum, quod Tacitus dixit, & in iurgio conuicioq; solet. Sin alterum, valebit iactare manum, huc illuc ferre, quod item in calore iurgandi.*

D CAP. VIII. 62. NON TIBI SERV.] *Meo alijsq; prisca non est negatio, & produnt: istud no- bis esse, tibi seruitutem. Rectè. Reuera enim impe- rium, seruitus. Senecam Consol. ad Polyb. cap. xxxvi. vide. Adde hoc Sallustij: In maximâ fortunâ mi- nima licentia est.*

63. VESTRA FACTA.] *Pedo, ad Liuianum: Ad te oculos auresque trahis. tua facta no- tamus,*

Nec vox missa potest Principis ore tegi.

64. TUA PACE.] *Quam orbi & nobis prestas.*

65. ARMATO.] *Quia & in vrbe cohortes, & sa- tellitum habes.*

66. ALLIGATOS.] *Ad sidera refer, quæ Stoici deos censent.*

67. TIBI TUTUM.] *Omisserant alijs hoc tutum: at libri meliores reposcunt. Sententia est. Dy non de- scendunt, per naturam: non tu, ob securitatem. Xg- ster De Breuit. vite, cap. iv. Cupiant interim (Principes) ex illo fastigio suo, si turò liceat, de- scendere. Solonis vox: Καλὸν μὲν εἶναι τρυφῆν ἰδὲ αὐτοῦ, ἀλλ' ὑποβασίῳ δουκ ἔχειν: Bellam quidem arcem esse Principatum, sed descensum non habere.*

68. CONTRA TE.] *Possit & circa te. Claudianus: — nam lux altissima fati*

Occultum nihil esse finit, latebrasq; per omnes Intrat, & angustos explorat fama recessus.

69. ORIRIS.] *Instar Solis, qui videt omnia, & videtur.*

70. ACCEPTARVM PAT.] *Mimi dicto: Veterem ferendo iniuriam, inuitas nouam.*

CAP. IX. 71. DOMESTICO.] *Quia per ma- trem Augustum tangis.*

72. PRINCIPATV SVO.] *Cum solus iam rerum arbiter.*

R

73. IN

incipiat: ⁷³ in communi quidem Rep. ⁷⁴ gladium mouit. Cùm hoc ætatis esset, quod tu A nunc es, duodeuicesimum egressus annum, iam pugiones ⁷⁵ in sinu amicorum abscon- nunc es, duodeuicesimum egressus annum, iam pugiones ⁷⁵ in sinu amicorum abscon- derat, iam insidiis M. Antonij consulis latus petierat, iam fuerat collega proscriptionis: sed cùm annum ⁷⁶ quadragesimum transisset, & ⁷⁷ in Galliâ moraretur, delatum est ad eum indicium, ⁷⁸ L. Cinnam, stolidi ingenij virum, insidias ei fructuere. Dictum est & ubi, & quando, & quemadmodum aggredi vellet. vnus ex consensis deferebat. Constituit se ab eo vindicare: consilium amicorum aduocari iussit. Nox illi inquieta erat, cùm cogitaret adolesecẽtem nobilem, hoc detracto, integrum, Cn. ⁷⁹ Pompeij nepotem dam- nandum. Iam vnum hominem occidere non poterat: ⁸⁰ cùm M. Antonio proscrip- tionis edictum inter cœnam dicitur. Gemens subinde voces emittebat varias, & inter se contrarias: Quid ergo? ego percussorem meum securum ambulare patiar, me sollicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot ciuilibus bellis frustra petitem caput, tot naualibus, tot pedestribus præliis incolume, postquam terra marique pax parata est, non occidere con- stituit, sed ⁸¹ immolare? nam sacrificantem placuerat adorari. Rursus silentio interposi- to, maiore multo voce, sibi, quàm Cinnæ, irascebatur: Quid viuus, si perire te tam mul- torum interest? quis finis erit suppliciorum? quis sanguinis? Ego sum nobilibus adole- scentulis expositum caput, in quod mucrones acuunt. Non est tanti vita, si vt ego non peream, ⁸² tam multa perdenda sunt. Interpellauit tandem illum ⁸³ Livia vxor: &, Ad- mittis, inquit, muliebre consilium? Fac quod medici solent: qui ubi vñsita remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profecisti: ⁸⁴ Saluidienum Lepidus secutus est, Lepidum Muræna, Murænam Capio, Capionem Egnatius, vt alios taceam, quos ⁸⁵ tantum ausos pudet: nunc tenta, quomodo tibi cedat clementia. Ignosce L. Cin- næ. deprehensus est: iam nocere tibi non potest, prodesse famæ tuæ potest. Gauisus sibi, quòd aduocatum ⁸⁶ inuenerat, vxori quidem gratias egit: renunciari autem extemplo amicis, quos in consilium rogauerat, imperauit, & Cinnam vnum ad se accersit: dimissis- que omnibus è cubiculo, cùm alteram Cinnæ poni cathedram iussisset: Hoc, inquit, pri- mum à te peto, ne me loquentem interpelles, ⁸⁷ ne meo sermone medio proclames: da- bitur tibi loquendi liberum tempus. Ego te, Cinna, cùm in ⁸⁸ hostium castris inuenis- sem, non factum tantum mihi inimicum, ⁸⁹ sed natum, seruauit, patrimonium tibi om- ne con-

73. IN COMMUNI.] In triumphatu nempe, cùm diuisa in tres Respublica.

74. GLADIUM MOVIT.] Hac verba cur loco mouerunt? cum libris teneo, & explico: In suo Principatu mitis fuit, & ferrum conditum adstrictumque ha- buit: in communi, mouit & exseruit.

75. IN SINU.] Subornauerat amicos, cum occul- tus in sinu gladiis. Spectat ad illa cū Antonio disidia, atque adeo insidias & submissos percussores. Vide Ap- pian. v. Ciuil. In sinu autem, togæ scilicet, vel etiam sub alis: quia optimè ibi celabantur. Inde Sinum ex- cutere, in Scrutinis.

76. QUADRAGESIMUM.] Hoc in Galliâ conti- gisse vult Seneca: quòd profectum reperio anno Vrbs DCCXXXVIII. Itaque bene dicit transisse, nam ipse natus anno DCXC. atque ita agebat nunc annum qua- dragesimum octauum.

77. IN GALLIA.] Dio dissentit, qui hoc factum confert in annum Vrbs DCCLVII. & diffuse narrat libro LV. Atquin Augustus tunc in Vrbe, non in Gal- liâ; nec quadragesimum modò, sed sexagesimum an- num excedebat. Itaque dissensus hic in loco & tem- pore, non tamen in re, notetur.

78. L. CINNAM.] Dionis est Cn. Cinna.

79. POMPEII NEPOTEM.] Ex filia, ait Dio. Que

nempe nupta Cornelio Fausto, Sulle Dictatoris filio, vt in Appiano habes, & Hirio sub finem libri de Bello Africo. Ex eà igitur coniunctione, hic Cornelius Cinna genitus, auo Pompeio.

80. CVM M. ANTONIO.] Vellem, qui M.

81. IMMOLARE.] Quod sadius, quasi victimam aut piaculum.

82. TAM MVLTÀ.] Magis, multi, & max, perpendi.

83. LIVIA Vxor.] Non ex fictione, sed ex facto: neque aliter Dio narrat, & consimilem orationem sa- mine adscribit.

84. SALVIDIENVM.] De his omnibus Suetonius Aug. cap. XIX. atque ibi interpretes.

85. TANTVM AVSOS.] Viles nempe & infimæ sortis homines (nam nec eorum conspiratione caruit, vt ait Suetonius) quos pudor sit tantam rem ausos ef- se. Possis & capere: Qui ausi cogitare & velle, nec vl- tra. Sed prius præfero.

86. INVENERAT.] Vltro oblatum. nam alios ro- gari iusserat.

87. NE MEO.] Malim, neu meo: etsi vox meo abest aliquot libris: nec requiram.

88. HOSTIVM CASTRIS.] An Pruti & Castis? opinor. Nam pater perit in Africâ, post prælium ad Thapsum.

89. SED NATVM.] Ex Pompeij filia, vt dixi.

A ne concessi. Hodie tam felix es, & 90 tam diues, ut victo victores inuideant. Sacerdotium tibi petenti, præteritis compluribus, quorum parentes mecum militauerant, dedi. Cùm sic de te meruerim, occidere me constituisti. Cùm ad hanc vocem exclamasset, procul hanc ab se abesse dementiam: Non præstas, inquit, fidem, Cinna: conuenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras. adiecit locum, socios, diem, ordinem infidiarum, cui commissum esset 91 ferrum. Et cùm defixum videret, nec ex conuentione iam, sed ex conscientia tacentem: Quo, inquit, hoc animo facis? Ut ipse sis princeps? malè meherculè 92 cum Republica agitur, si tibi ad imperandum nihil præter me obstat. 93 Domum tuam non potes. nuper 94 libertini hominis gratia, in priuato iudicio superatus es. Adeò nihil facilius potes, quàm contra Cæsarem 95 aduocare? 96 Cedo, si spes tuas solus impedio. 97 Paullusne te, & 98 Fabius Maximus, & 99 Cossi, & 100 Seruilij ferent, tantumque agmen nobilium, non 101 inania nomina præferentium, sed eorum qui imaginibus suis decori sunt? Ne totam eius orationem reperendo, magnam partem voluminis occupem: diutius enim quàm duabus horis locutū esse constat, cùm 102 hanc pœnam, quâ solâ erat contentus futurus, extenderet: Vitam tibi, inquit, Cinna, iterum do, prius hosti, nunc insidiatori ac 103 paricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat: contendamus, vtrum ego 104 meliore fide vitam tibi dederim, an 105 tu debeas. 106 Post hæc detulit vltro consulatum, questus, quòd non auderet petere: amicissimum fidelissimumque habuit, heres solus fuit illi: nullis amplius infidiis 107 ab illo petitus est. Ignouit 108 abauus tuus victis. nam si non ignouisset, quibus imperasset? 109 Sallustium, & 110 Cocceios, & 111 Duillios, & totam cohortem 112 primam admissionis, ex aduersariorum castris conscripsit. Iam 113 Domitios, 114 Messallas, Asinios,

X.

90. TAM DIVES.] *Laudat hoc in Augusto Ouidius:*

Diuitiis etiam multos & honoribus auctos. Vidi, qui tulerant in caput arma tuum.

C 91. FERRVM.] *Qui gladium seruaret occultum, Cinna porro traditurus, an ipse percussurus?*

92. CVM REP.] *Alias, populo Romano: nec id malè. Sententia est, Infelicem Remp. si non alij digniores in eâ imperare, quàm Cinna: & si solus Augustus vota eius moraretur.*

93. DOMVM TVERI.] *Adeò imbecilli ingenio, aut tepidâ gratiâ es. & quomodo par sis rei publicæ?*

94. LIBERTINI.] *Ne nobilis quidem.*

95. ADVOCARE.] *Adesse, causam agere. nam manet in re illâ iudiciali.*

96. CEDO.] *Vincor, locum do. etsi possis interrogando acere, Cedo, dic vtrum solus spes tuas moror?*

97. PAVLLVSNE.] *Notat L. Aemilium Paullum, qui Consul postea anno DCCLIII.*

D 98. FABIVS MAXIMVS.] *Duo tunc illustres, Paullus Fabius Maximus, & alter Q. Fabius Maximus Africanus.*

99. COSSI.] *Corneliorum prænomem, & item cognomen. Fuit tunc Cossus Cornelius Lentulus, Consul DCCLII.*

100. SERVLII.] *M. Seruilij Geminus, Consul DCCLIV.*

101. INANIA NOMINA.] *Cicero in Verrem: Proponit inania mihi nobilitatis, id est hominum arrogantium, nomina.*

102. HANC PŒNAM.] *Vt exprobares ei, & obiceret.*

103. PARICIDÆ.] *Vel quia in seruatore & alterum parentem surrexerat, vel quia in Principem, communem patrem.*

104. MELIORE FIDE.] *Obliniscendo, nec puniendo.*

105. TV DEBEAS.] *Agnosendo, & fauendo.*

106. POST HÆC.] *Multis quidem annis post, ex Seneca narratione. nam Consulem reperio anno DCCLVIII. Quod esset tamen, ex Dionis narratione, ipso anno statim post factum. De isto autem Consule, etiam Seneca tangit De Benefic. IV. cap. XXX.*

107. AB ILLO.] *Haud miror, sed maius veriusque, ab illo.*

CAP. X. 108. AB AVVS TVVS.] *Per matrem. Nam Agrippina, alterius Agrippinae filia, & hac Iulia, atque ea Augusti.*

109. SALLVSTIVM.] *Qui ex sorore nepos Sallustij nostri historici. Is in arcanâ apud Augustum Tiberiumque gratiâ, de quo Tacitus, Annalium IV. Quomodo autem iste in hostium castris? nam auunculus certe Iulianus fuit. Per patrem igitur, aut & ipse Bruto & libertati militavit.*

110. COCCEIOS.] *Est M. Cocceius Nerua, Antonio & Augusto amicus: atque inter proavos Nerua postea Principis.*

111. DVILLIOS.] *In meo est, Duellios, sed olim ad Tacitum monemus, Deillios, siue Dellios scribendum. Videsis nostra ad lib. I. Annal.*

112. PRIMAM ADMIS.] *Ita meus & meliores codices, alij in factâ voce, primam interioris ad. Sunt qui primè legant: ego non muto, & accipio primâ cohortem exemplo militia dictam, quia ut ea dignissima, sic isti proximi Principi, & semper admittendi.*

113. DOMITIOS.] *Cn. quidem ipse Domitius, qui ab Antonio transfugit paulo post obiit: sed filium reliquit auum Neronis, & Augusti gratiâ vigentem. Hunc igitur intellegit, nō hostem, sed tamen ex hoste.*

114. MESSALLAS, ASINIOS.] *In Brusi partibus*

R 2

Messal-

¹¹⁵ Cicerones, & quidquid floris in ciuitate erat, clementiæ suæ debebat. Ipsum Lepidum quamdiu ¹¹⁶ mori passus non est? Per ¹¹⁷ multos annos tulit ¹¹⁸ ornamenta principis retinentem: & pontificatum maximum, non nisi ¹¹⁹ mortuo illo, transferri in se passus est. maluit enim illum honorem vocari, quàm spoliū. Hæc eum clementia ad salutem securitatemque perduxit; hæc gratum ac fauorabilem reddidit; quamuis nondum subactis ¹²⁰ Reipub. ceruicibus ¹²¹ manum imposuisset; hæc hodieque præstat illi famam, quæ ¹²² vix viuis principibus seruit. Deum esse, non ¹²³ tanquam iussi ¹²⁴ credimus. Bonum principem Augustum, & benè illi conuenisse ¹²⁵ parentis nomen, fate-mur: ob nullam aliam causam, quàm quòd contumelias quoque suas, quæ ¹²⁶ acerbio-res principibus solent esse, quàm iniuriæ, nullâ crudelitate exsequeretur: quòd probro-fis in se dictis arrisit: quòd dare illum pœnas apparebat, cum exigeret: quòd quoscum-que ob adulterium ¹²⁷ filia suæ damnauerat, adeò ¹²⁸ non occidit, vt ¹²⁹ dimissis, quò tutiores essent, ¹³⁰ diplomata daret. Hoc est ignoscere, cum scias multos futuros qui pro te irascantur, & tibi alieno sanguine gratificentur, non dare tantum salutem, ¹³¹ sed præ-
XI. stare. Hæc Augustus senex, aut iam in senectutem annis vergentibus: in adole-scentiâ caluit, arsit irâ, multa fecit, ad quæ inuitus oculos retorquebat. Comparate ne-mo mansuetudini tuæ audebit diuum Augustum, etiam si in certamen iuuenilium an-norum deduxerit senectutem plus quàm maturam. Fuerit moderatus & clemens: nem-pe post mare Actiacum Romano cruore infectum, nempe post fractas in Sicilia classes, ¹³² & suas ¹³³ & alienas: nempe post ¹³⁴ Perusinas aras, & proscriptiones. Ego verò cle-mentiam non voco, lassam crudelitatem. Hæc est, Cæsar, clementia vera, quam tu præ-stas, quæ non sauitiæ pœnitentiâ cœpit: nullam habere maculam, nunquam ciuilem sanguinem fudisse. Hæc est in maximâ potestate, verissima animi temperantia, & hu-mani generis ¹³⁵ incomprehensibilis amor, non cupiditate aliquâ, non temeritate incen-di, non ¹³⁶ priorum principum exemplis corruptum, quantum in ciues suos liceat, expe-rien-

Messalla Cornutus fuit, seruatus à Cesare: in Antonij Asinius Pollio, sed Brundisina pace factâ continuit se in Italia, nec ultra mouit. Velleius, Plutarchus, Dio.

115. CICERONES.] Oratoris nostri filium intel-legit, sed nomine tantum. In re & ingenio, quid tam dissimile? Is quoque in Bruti castris iam tum viuo pa-tre, & postea cum ipso Augusto Consul.

116. MORI PASSVS.] Sic legimus, cum libris fi-dis. Sententia, ipsum Lepidum, qui olim Triumuir sociusq. potentia, & idè timendum; tamen non occi-dit, sed lentâ morte absumi in exsilio passus est, Cir-ceios relegatum.

117. MULTOS ANNOS.] Vigintitres circiter, quos exsul vixit.

118. ORNAMENTA PR.] Nempe titulum Pontificis Maximi, qui inter sollemnes Principum.

119. MORTVO.] Ex more quidem. nec enim viuo solet adimi.

120. REIP. CERVIC.] Scripti, populi Romani. Similis allegoria illa Horatiana: Nondum subactâ ferre iugum valet Ceruice.

121. MANVM.] Ad domandum scilicet, & vt sub iugum mitteret.

122. VIX VIVIS.] Vbi adulationis pretium.

123. TANQVAM IVSSI.] Decreto Senatus, & publicâ apotheosi.

124. CREDIMVS.] Ipsi inclinantes, & sponte. Plinius Panegyrico: Tu fideribus patrem intulisti, quia deum credis.

125. PARENTIS.] Nam Pater patria dictus ipse, C & securi.

126. ACERBIORES PRINCIP.] Nam contume-lia cum contemptu est, & inde dicta. Vide Senecam De constant. sap. cap. iv.

127. FILIÆ SVÆ.] Quidam libri, familia: & placeat. Nec enim sola Iulia mater adulterauit, sed & filia eius, Augusti neptis: & viriusque admissa-rios vltum tuit.

128. NON OCCIDIT.] Imò verò quosdam, vt Iulium Antonium, aliisque, morte multauit. Tacit-us, & Dio.

129. DIMISSIS.] Relegatis.

130. DIPLOMATA.] Litteras cursus publici, vt iussu Principis transueherentur.

131. SED PRÆSTARE.] Bonâ fide implere & re D ipsâ, quod verbis dictum datumq. est.

CAP. XI. 132. ET SVAS.] Quas naufragio, vel & hostili vi amisit, diu eo bello infelix.

133. ET ALIENAS.] Hostiles, Sexti Pompeij.

134. PERVSINAS ARAS.] Ad quas trecenti è dediticiis, hostiarum more, mactati. Suetonius: & Dio, qui tamen quadringentos.

135. INCOMPREHENSIBILIS.] Est à Rudolfo, non à Senecâ. Libri prisici, comprehendit te sibi: alij, comprehensibilis. An fortè, communis pa-rentis similis?

136. PRIORVM PRINCIPVM.] Tiberij, Caligula, Claudij.

Ariendo tentare, sed hebetare aciem imperij sui. Præstitisti, Cæsar, ciuitatem incruentam, & hoc quod magno animo ¹³⁷ gloriatus es, *Nullam te toto orbe stillam cruoris humani misisse*: eò maius est mirabilisquæ, quòd nulli unquam citius ¹³⁸ gladius commissus est. Clementia ergo non tantum honestiores, sed tutiores præstat: ornamentumque imperiorum est, simul certissima salus. cum reges consenserint, liberisquæ ac nepotibus tradiderint regna, tyrannorum execrabilis ac breuis potestas est. Quid interest inter tyrannum & regem? species enim ipsa fortunæ ac licentia par est, nisi quòd tyranni voluptate sæuiunt, reges non nisi ex causâ ac necessitate. Quid ergo? non reges quoque occidere solent? sed quoties id fieri publica utilitas persuadet: tyrannis sæuitia cordi est. Tyrannus autem à rege distat factis, non nomine. Nam & Dionysius maior iure meritoque præferri multis regibus potest: & L. Sullam appellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem fecit inopia hostium? ¹³⁹ Descenderit licet Dictaturâ suâ, & se ¹⁴⁰ togæ reddiderit: quis tamen unquam tyrannus tam auidè humanum sanguinem bibit, quàm ille, qui ¹⁴¹ septem millia ciuium Romanorum, contrucidari iussit? Et cum ¹⁴² in vicino, ad ¹⁴³ ædem Bellonæ ¹⁴⁴ sedens, exaudisset conclamationem tot millium sub gladio gementium, exterrito senatu: ¹⁴⁵ *Hoc agamus*, inquit, *P. C. seditiosi pauculi meo iussu occiduntur*. Hoc non est mentitus: pauci, Sullæ videbantur. Sed mox ¹⁴⁶ de Sullâ consequemur, quomodo hostibus irascendum sit: utique si in hostile nomen ciues, & ex eodem corpore abrupti, transferint. Interim hoc quod dicebam, clementia efficit, ut magnum inter regem tyrannumque discrimen sit: uterque licet non minus armis valletur, sed alter arma habet, quibus in munimentum pacis vitur; alter ut magno timore magna odia compeecat. Nec illas ipsas manus, quibus se commisit, securus adspicit: ¹⁴⁷ contrariis in contraria agitur. nam & inuisus est, quia timetur, & timeri vult, quia inuisus est: & illo ¹⁴⁸ execrabili versu, qui multos dedit præcipites, vitur:

Oderint dum metuant.

C 137. GLORIATUS ES.] *Opinor in Senatu, oratione aliqua. Nam, ut Tacitus ait, Nero clementiam suam crebris orationibus obstrinxit, quas Seneca, testificando quàm honesta præciperet, vel iactandi ingenij, voce principis vulgabat. libro XIII.*

138. GLADIVS.] *Imperium, ius vite necisq.*

CAP. XII. 139. DESCENDERIT.] *E tribunali, & dignitate.*

140. TOGÆ REDDIDERIT.] *Dictator ergo in sago, qui rei gerendæ causâ creatus. Notum de Sullâ, quòd ultro & inopinantis cunctis, Dictaturam deponens, priuato ciuiliq. habitu in foro obambulauerit, licetioribus aliâq. pompâ dimissis. Simili phrasi & sensu apud Lucanum Cæsar:*

D Ipse ego priuatæ cupidus me reddere vite, Plebeiaq. togâ modicum componere ciuem: *etsi nimis heu falso.*

141. SEPTEM MILLIA.] *Valde dissentiunt in numero. Alij ad quattuor milia tradunt: ut Florus, ut Dionysius Halicarnassæus (fidus auctor) sine libri v. Credo & Valerium sic scripsisse: in quo tamen falso quattuor legiones legas, libro ix. cap. 11. Paneg. yricus Constantino dictus non abit, qui deditam exarmatamque legionem trucidatam scribit. At noster libro De Benefe. v. cap. xv. i. legiones duas dicit, conuenienter eum hoc septem millium numero quem & Firmicus firmat lib. 1. Septem millia ciuium, in medio sinu vibis, Sullanâ animaduersione ceciderunt. Linius autem in Epitome, v. 111. millia Plutaribus, sex, quem omnino vide, ipsa ista Seneca uerbatim panè experimentem.*

142. IN VICINO.] *Vbi igitur signatè in Oulii, siue in Septis, Lucanus dicit: - & miseræ maculauit otulia Romæ. Abbi: Septorumque nefas, & clausi prælia campi. Florus autem, Linius, Valerius, Paneg. yricus, Augustinus, omnes in Villâ publicâ. Quid Plutarchus & Eusebius, quòd reddunt in circo maximo: male, cum ille abiunctus sit. intellegit, Circum Flaminium. Tria enim hæc loca dicta, asident Bellonæ edi.*

143. ÆDEM BELLONÆ.] *Vbi Senatam extra urbem habebat.*

144. SEDENS.] *Lucanus: sedit securus ab alto Spectator sceleris.*

145. HOC AGAMYS.] *Formula attentionem captantis, & in rem præsentem intendentis.*

146. DE SVLLA CONSEQ.] *Corrupta censeo. An glossematium est, depurandumq. Sed mox consequemur, quomodo: ut verba illa ex marginali nota irrepserint. An magis, mox de Sullâ, cum loquimur: ut in secundo libro tale aliquid fuerit, quod nunc perit?*

147. CONTRARIIS IN CONTR.] *Obscuriusculum est, sed à priore pendet. Ad metum renouendum, arma satellitum habet: & ecce ab insidiosis metum habet. Ita securitas ei in terrorem uertit. Thyestes, in Senecâ tragico: dum cæcus steti,*

Numquam pauere desisti, atque ipsum mei Ferrum timere lateris.

id est, satellitum qui mihi ad lateris.

148. EXECRABILI VERSV.] *De quo vide 1. De Ira, sub. firm.*

ignarus quanta rabies oriatur, vbi supra modum odia creuerunt. Temperatus enim timor cohibet animos: affiduus verò & acer, & extrema adiuuens, in audaciam iacentes excitat, & omnia experiri suadet. Sic feras ¹⁴⁹ lineis & pinnâ clusas contineas: easdem à tergo eques telis incesat: tentabunt fugam per ipsa quæ fugerant, proculcabuntq; ¹⁵⁰ formidinem. Acerrima virtus est, quam vltima necessitas extundit. Relinquat oportet securi aliquid metus, multoque plus spei, quam periculorum, ostendet: alioquin vbi quiescenti paria metuuntur, incurrere in pericula iuuat, & ¹⁵¹ alienâ animâ abuti. Placido tranquilloque regi fida sunt auxilia sua, quibus ad communem salutem vtatur: gloriosusque miles (publicæ enim securitati dare operam videtur) omnem laborem libens patitur, vt parentis custos. At illum acerbum, & sanguinarium, necesse est grauentur stipatores sui. Non potest habere quisquam bonæ ac fidæ voluntatis ministros, quibus in tormentis, & eculeo, & ferramentis ad mortem paratis vitur, quibus non aliter quàm bestis homines obiectat: omnibus ¹⁵² reis noxior ac sollicitior, vt qui homines deosque testes ac vindices facinorum timeat, eò perductus, vt non liceat illi mutare B mores. Hoc enim, inter cetera, vel pessimum habet crudelitas: quòd perseuerandum est, nec ad meliora patet regressus. ¹⁵³ Scelera enim sceleribus tuenda sunt. quid autem eo infelicius, cui iam esse malo necesse est? O miserabilem illum, sibi certè! nam ceteris misereri eius nefas sit, qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, qui suspecta sibi cuncta reddidit, tam externa quàm domestica: cum arma metuat, ad arma confugiens: non amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui vbi circumspexit quæque fecit, quæque facturus est, & conscientiam suam plenam sceleribus ac tormentis adaperuit: sæpe mortem timet, sæpius optat, inuisior sibi quàm seruentibus. E contrario, is cui curæ sunt vniuersa, quamquam alia magis, alia minùs tuctur, nullam non Reip. partem tamquam sui nutrit, inclinatus ad mitiora; etiam si ex vsu est animaduertere, ostendens quàm inuitus aspero remedio manus admoueat; in cuius animo nihil hostile, nihil cferum est. Qui potentiam suam placidè ac salutariter exercet, approbare imperia sua ciuibus cupiens: felix abundè sibi visus, si fortunam suam ¹⁵⁴ publicauerit; sermone af- C fabilis, accessuque facilis, vultu, qui maximè populos demeretur, amabilis, æquis desideriiis propensus, ¹⁵⁵ & iniquis acerbis, à totâ ciuitate amatur, defenditur, colitur. Eadem

XIII.

149. LINEIS ET PINNA.] Funiculi extensi, quos Lineas appellat. & iis intexta variarum autum pinna, ad feras terrendas & coercendas, vt in retia agerentur, in veterum vsu suere. Id totum Formido, à re vocabatur, quia feris eam dabat. Hanc Lineam *μηκρὸν* Oppianus appellat, funiculum. 1v. Hali- entic. *Μηκρὸν δὲ φέρωντες ἀπὸ τῆς ἀλῆς, αὐτὸν δὲ κοῦ- ρον ὀπίσθην δὲ ἴσχυον ἄσπερα*: Funiculo cingunt siluam omnem, circaq; nectunt Alituum leuium pinnas. Nemesianus describit:

Linea quinetiam magnos circumdare saltus
Quæ possit, volucresque metu concludere
prædas,
Digerat innexas non vnâ ex alite pinnas.
Namque vrfos, magnosque lues, ceruosque
fugaces
Terrificant, liniq; vetant transcendere septû.
*Gratius è cygni & vulturis plumis maxime format:
& addit: - ab vulture ditus auaro
Turbat odor siluas.*
*Quâ causâ à Lucano scriptum:
- sic dum pauidos Formidine ceruos
Claudat, odoratæ, metuentes aëra pinnae.*
*Quamquam & tingi hæ pinnae sandice aut rubro so-
lent. vnde Virgilius:
Puniceæve agitant pauidos formidine pinnae.*
*Seneca Tragicus: Picta rubenti linea pinnâ, Vano
claudat terrore feras. Noster De Ira 11. cap. XII.*

Rubens pinna. Multi ad hanc Formidinem alludunt, pulchrè Epictetus apud Arrianum 11. Dissert. cap. 1. *λοιπὸν ἡμεῖς τὸ τῆς ἐλάφου ἀσπόμεν, ἔτι φο- βοῦντας φιλῶντας αἰεταφοὶ τὰ πῖννα, καὶ τρέπον- ται, καὶ ἀπὸ τῆς ἀναχωροῦσιν αἰετὰ ἀσπόμεν; ἀπὸς τὰ δειπνα, καὶ ἄσπερα ἀσπόμενται, ἐναλλὰς αἰετὰ φο- βερά καὶ τὰ θαρραλέα*: Ceterum nos idem quod cerui facimus, qui dum exterriti fugiunt pinnas, aliò se vertunt & quasi ad secreta loca in ipsa retia concedunt; atque ita pereunt, permutantes timenda non timendis. Ita hæc vertenda: interpret meus fecerat, fugiunt volucrum insectationem. D

150. FORMIDINEM.] Adde De Ira 11. cap. XII.
151. ALIENA ANIMA.] Eius quem timent, in illum potius ruere.
CAP. XIII. 152. REIS NOXIOR.] Meus & prius, rebus noxior. ex quo facile factu, reis obnoxior: quod omnino verum est.
153. SCELERA ENIM.] Seneca in Agamemnone: Per scelera sæpe sceleribus tutum est iter.
154. PUBLICAVERIT.] Felicitatem suam communicauerit, in publicum deriuarit.
155. ET INIQUIVIS.] Pro hac benignitate magis esset, nec iniquis acerbis.

A dem de illo homines secretò loquuntur, quæ palàm. ¹⁵⁶ Tollere filios cupiunt, & publicis malis sterilitas indicta recluditur: benè se meriturum de liberis suis quisque non dubitat, quibus tale seculum ostenderit. Hic Princeps suo beneficio tutus, nihil præfidiis eget: ¹⁵⁷ arma ornamentis causâ habet. Quod ergo officium eius est? quod bonorum parentum: qui obiurgare liberos nonnumquam blandè, nonnumquam minaciter solent, aliquando ¹⁵⁸ admonere etiam verberibus. Numquid aliquis sanus filium, ¹⁵⁹ ad primam offensam, exheredat, nisi magnæ & multæ iniuriæ patientiam euicerint, nisi plus est ¹⁶⁰ quod timet, quàm quod damnat, non accedit ad ¹⁶¹ decretorium stilum. Multa antè tentat, quibus dubiam indolem, & ¹⁶² peiore loco iam positam, reuocet: simul deplorata est, vltima experitur. Nemo ad supplicia exigenda peruenit, nisi qui remedia consumpsit. Hoc quod parenti, etiam Principi faciendum est: quem appellauimus ¹⁶³ Patrem patriæ, non adulatione vanâ adducti. Cetera enim cognomina honoris potuimus titulorum concessimus, illis hoc tribuentes: Patrem quidem patriæ appellauimus, vt sciret datam sibi potestatem ¹⁶⁴ patriam: quæ est temperatissima, liberis consulens, suæque post illos ponens. Tardè sibi pater membra sua abscindat: etiam cum absciderit, reponere cupiat: & in abscindendo gemat, ¹⁶⁵ cunctatus multum diuque. Propè enim est vt libenter damnet, qui citò: propè vt iniquè puniat, ¹⁶⁶ qui nimis. ¹⁶⁷ Erixonem equitem Romanum memoriâ nostrâ, quia filium suum flagellis ¹⁷⁰ occiderat, populus in foro ¹⁷¹ graphiis ¹⁷² confodit. Vix illum Augusti Cæsaris auctoritas, infestis tam patrum quàm filiorum manibus eripuit. ¹⁷³ T. Arium, qui filium deprehensum in parricidio, ex filio damnauit, causâ cognitâ, nemo non suspexit, quod contentus ex filio,

xiv.

xv.

C 156. TOLLERE FILIOS.] *Plinius Panegyrico:* Super omnia est tamen, quod talis es, vt sub te liberos tollere libeat & expediat. nemo iam parens filio nisi fragilitatis humanæ vices horret, nec inter infanabiles morbos Principis ira numeratur.

157. ARMA ORNAMENTI.] *Mamertinus in laudatione Iuliani:* Arma igitur & iuuenes cum gladiis atque pilis, non custodiæ corporis sunt, sed quidam Imperatoriæ maiestatis sollènis ornatus. Quid enim istis opus est, cum sis firmissimo muro ciuici amoris obseptus?

CAP. XIV. 158. ADMONERE.] *Nempe officij sui.*

159. AD PRIMAM OFF.] *Cicero pro Roscio:* Magna oportet esse vitia atque peccata filij, quibus incensus parens potuerit animum inducere, vt naturam ipsam vinceret, vt amorem illum penitus instum eiceret ex animo, vt denique se patrem esse obliuisceretur.

160. QVOD TIMET.] *Nisi extremum aliquod scelus, & parricidium metuat.*

161. DECRETORIUM.] *Id est, vltimum & quo sententiam in filium Abdicatōnis suæ exhereditatōnis scribit. Decretorium enim, iudiciale, & xxiij. vide Epist. CII. & Saturnalia nostra, lib. II. cap. XIX.*

162. PEIORE LOCO.] *In præcipiti, & in lapsu.*

163. PATREM PATRIÆ.] *Consentienti animo plebs ac Senatus. Vide Suetonium, Aug. cap. LVIII. Nam ab illo titulus adhaesit alijs; in illum venit ab exemplo Ciceronis, qui primus ira dictus.*

164. MAGNOS.] *Vt Pompeium.*

165. FELICES.] *Vt Sullam.*

166. PATRIAM.] *Non dominicam.*

167. CUNCTATVS.] *Iuuenalis:* Nulla vniquam de morte hominis cunctatio longa est.

168. QVI NIMIS.] *Imò semper & ceriò iniquè, qui nimis. Sed hoc intellegit, videri iniuste & sine causâ punire, qui modum excedit. Potest igitur aquitas esse, in causâ: iniquitas in modo.*

169. ERIXONEM.] *Meus & alij, Trixonem. magis Romanum esset, Trichonem, siue Triconem. Vironis enim modo credo scriptu esse.*

170. OCCIDERAT.] *Rectè. nec accedo iis qui ceciderat, contra libros, supponunt. Ignominiosum sanè & seruire flagellis cedi: scimus. sed patri hoc ira inuidia odiq. fuisse, cui plura & vltima in filium licent: Non opinor: sed hoc odium merito habuit, quod impetu & sauitiâ, ipse suis manibus, filium flagris neci dedisset.*

171. GRAPHIIS.] *Nec enim telis aut pugionibus vulgo tunc acciucti. Itaque in subitâ irâ, ad hæc, qua prompta erant, confugebant, graphia dico, qua cum pugillaribus secum ferebant. Nam Graphium (Græcicâ voce) stilus ferreus, acutus, quo & Cæsar Iulius Cæsar brachium traiecit: & Caligula Senatorem quemdam graphiis confossum, lacerandum ceteris tradidit. Suetonius in vitâ vtriusque.*

172. CONFODIT.] *At non occidit, nam Cæsar eripuit, vt sequitur.*

CAP. XV. 173. T. ARIVM.] *Sic Murctus: at libri nostri Tarium iunctim præferunt. Et verò L. Tarius Rufus, ipso Augusti imperio, Consul fuit, anno DCCXXXVII. Vide Fastos.*

R 4

174. DE-

exilio, & exilio¹⁷⁴ delegato. Massiliae parricidam¹⁷⁵ continuit, & ¹⁷⁶ annua illi praestitit, quanta praestare integro solebat. Haec liberalitas effecit, ut in qua civitate numquam deest patronus peioribus, nemo dubitaret, quin reus merito damnatus esset, quem is pater damnare potuisset, qui odisse non poterat. Hoc ipso exemplo dabo, quem compares bono patri bonum Principem. Cogniturus de filio T. Arius, aduocavit¹⁷⁷ in consilium Caesarem Augustum. venit in priuatos penates, assedit, ¹⁷⁸ pars alicui consilij fuit. Non dixit: Imò in meam domum veniat. Quod si factum esset, Caesaris futura erat cognitio, non patris. Audita causa, excussisque omnibus, & his quae adolevens pro se dixerat, & his quibus arguebatur, ¹⁷⁹ petit, ut sententiam suam quisque scriberet, ne ea omnium fieret, quae Caesaris fuisset. Deinde priusquam aperirentur ¹⁸⁰ codicilli, iuravit se T. Arii hominis locupletis ¹⁸¹ hereditatem non aditurum. Dicit aliquis, ¹⁸² pusillo animo. timuit, ne videretur locum spei suae aperire velle, filij damnatione. Ego contra sentio. Quilibet nostrum debuisset aduersus opiniones malignas satis fiducia habere in bona conscientia: Principes multa debent etiam ¹⁸³ famae dare. Iuravit se non aditurum hereditatem. Arius quidem eodem die ¹⁸⁴ & alterum heredem perdidit, sed Caesar libertatem sententiae suae redemit: & postquam approbavit ¹⁸⁵ gratuitam esse seueritatem suam, quod principi semper curandum est, dixit, relegandum quò patri videretur. ¹⁸⁶ Non culleum, non serpentes, non carcerem decreuit: memor ¹⁸⁷ non de quo censeret, sed cui in consilio esset. Mollissimo genere poenae contentum esse debere patrem dixit, in filio adolescentulo, impulso in id scelus, in quo se, quod proximum erat ab innocentia, ¹⁸⁸ timide gessisset: debere illum ab vrbe & à parentis oculis submoueri. O dignum, quem in consilium patres aduocarent! o dignum quem coheredem innocentibus liberis scriberent! Haec clementia Principem decet, ut quocumque venerit, mansuetiora omnia faciat. Nemo regi tam vilis sit, ut illum perire non sentiat. qualiscunque, pars imperij est. In magna ¹⁸⁹ imperia ex minoribus petamus exemplum. Non est vnum imperandi genus. imperat Princeps ciuibus suis, pater liberis, praceptor discipulis, tribunus vel centurio militibus. Nonne pessimus pater videbitur, qui assiduis plagis liberos, etiam ex leuissimis causis, compefceret? Vter autem praceptor liberalibus studiis dignior, qui

XVI.

174. DELEGATO.] *Omnino, delicato, malim. nam talis in otiosa & maritima vrbe illa sedes. Innotuit Milonis iocus, in Ciceronem: Tu si ita dixisses, non hic Massiliae tales mullos ederem: in Dionis XL.*

175. CONTINUIT.] *Claudit, & eo loco circumscript. Ergo relegatio proprie, non exsilium fuit.*

176. ANNUA.] *Pandectarum titulus, De annuis legatis: & intelleguntur pecunie ad alimenta. Glossa: Annum, id est annuatim, & utriusque, alimentum annuum. Suetonius Tiberij cap. L. Peculio concessit à patre, praebitisque annuis fraudauit.*

177. IN CONSILIVM.] *De more, nam pater filio priuatus index & censor: atque ita velut iudicio cogniturus, cognatos, ad fines, amicos interiores aduocabat, de quorum consilio statueret. In Valerio, lib. V. cap. VIII. atque alibi exempla.*

178. PARS ALIENI.] *Non caput, quia omnia ad modestiam Augusti, & in amicos benignitatem.*

179. PETIT.] *Ipse Caesar, non pater. Bona autem ratio, ad libertatem sententiae & veritatem dandam: de qua nos in Politicis.*

180. CODICILLI.] *In quibus sententia scripta.*

181. HEREDITATEM NON AD.] *Ergo tam heres institutus erat, & scribat & minime, sed potuisset institui, & ex more eius cui crebrum erat, orbos aut*

qui beneficia à Caesaribus haberent, mori illis hereditibus sine ex asse, sine ex parte. Augustus igitur praecauit & rem & suspicionem hoc facto, & sententiam suam, spei aut affectus immunem ostendit.

182. PUSILLO ANIMO.] *Quia excusatus, in quo nemo accusat: atque ita seipse pande accusat.*

183. FAMAE DARE.] *Debiti cerid, & Taciti nostri scitum est, Principibus praecipua rerum ad famam dirigenda. O ament eam, & huius amore virtutem! Verè ab eodem scriptum: Contempni famae, contempni virtutes.*

184. ET ALTERVM.] *Nam filium perdidit sua Abdicatione: Caesarem, eius Abiuratione.*

185. GRATVITAM ESSE.] *Spei aut praemio non obnoxiam.*

186. NON CVLLEVM.] *Infrà, cap. XXXIII. Porro similia clementiae in eodem Augusto exemplum Suetonius refert in ipso, cap. XXXIII.*

187. NON DE QVO.] *Qui ipse meritis erat, quippe animo & conatu parricida.*

188. TIMIDE GESS.] *Acute, aggressus quidem scelus, sed parum destinato aut fortis animo, & quem pietas adhuc coherceret. Ita excusatus factum, quod patris fatum & Deus interpellarunt.*

CAP. XVI. 189. IMPERIA.] *Velim abesse hanc vocem.*

A excarnificat discipulos, si memoria illis non constiterit, aut si parùm agilis in legendo oculus hæserit: an qui¹⁹⁰ monitionibus, & verecundiâ, emendare ac docere malit? Tribunum centurionemque da sævum: desertores faciet,¹⁹¹ quibus tamen ignoscitur. Numquidnam æquum est, grauius homini & durius imperari, quàm imperatur animalibus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterreret, domandi peritus magister. Fiet enim formidolosus & contumax, nisi eum tactu blandiente permulseris. Idem facit venator, qui instituit catulos vestigia sequi, qui que iam exercitatis vititur¹⁹² ad excitandas, vel persequendas feras. Nec crebrò illis minatur: contunditur enim animus, & quidquid est indolis, comminuitur trepidatione degeneri: nec licentiam vagandi errandi que passim concedit. Adicias his licet,¹⁹³ tardiora agentes iumenta: quæ cum ad contumelias & miserias nata sint, nimiam sævitiâ coguntur iugum detrectare. Nul-
lum animal morosius est, nullum maiore arte tractandum, quàm homo: nulli magis parcendum. Quid enim stultius, quàm in iumentis quidem & canibus crubescere itam
B exercere, pessimâ autem conditione¹⁹⁴ hominem esse? Morbis medemur, nec irascimur: atqui & hic morbus animi mollem medicinam desiderat, ipsumque medentem minime infestum ægro. Mali medici est, desperare, ne curet. Idem in his, quorum animus affectus est, facere debet, cui credita salus omnium est: non citò spem proicere, nec¹⁹⁵ mortifera signa pronunciare. Luctetur cum vitiis, resistat; aliis inorbum suum exprobet; quosdam molli curatione decipiat, citius meliusque sanaturus remediis fallentibus. Agat Princeps curam, non tantum salutis, sed etiam honestæ¹⁹⁶ cicatricis. Nulla regi gloria est ex sævâ animaduersione. quis enim dubitat posse? at contra maxima, si vim suam continet, si multos iræ alicuæ eripuit, neminem suæ impendit. Seruis
imperare moderatè, laus est: & in mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui bonique natura: quæ parcere etiam captiuus, & pretio paratis, iubet. Quanto iustius hominibus liberis, ingenuis, honestis, non vt mancipiis abuti, sed his quos gradu antecedas, quorumque tibi non tradita seruitus sit, sed tutela? Seruis¹⁹⁷ ad statuum licet confugere. cum in seruum omnia liceant, est aliquid, quod in hominem licere commune ius animantum veteret: ¹⁹⁸ quia eiusdem naturæ est, cuius tu. Quis non¹⁹⁹ Vedium Pollionem peius oderat, quàm serui sui, quod murenas sanguine humano saginabat: & eos qui se aliquid offenderant, in²⁰⁰ viuarium, quid aliud quàm²⁰¹ serpentibus, obiici iubebat? O hominem mille mortibus dignum! siue deuorandos seruos obiiciebat murænis, quas efurus erat, siue²⁰² in hoc tantum illas alebat, vt sic aleret. Quemadmodum domini crudeles torâ ciuitate com-

190. MONITIONIBVS.] Sic oportet. nam, vt Fabius, Sicui est mens tam illiberalis, vt obiurgatione non corrigatur, is etiam ad plagas, vt pessima quæque mancipia, durabitur.

191. QVIBVS TAMEN.] Præua distinctio, quis enim Desertoribus ignoscit, quos leges puniunt? Tu D interpunge: desertores faciet. Quibus tamen ignoscitur? numquidnam æquum est gr. Sententia aperta. Ignosci volumus, & quibus? hominibus. Atqui & brutis ignoscitur, & molliter habentur: cur non magis illis?

192. AD EXCITANDAS.] Quod faciunt sagaces canes, qui in cubili deprehensas excitant, & venatoriis canibus tradunt.

193. TARDIORA.] Boves, equos, asinos.

CAP. XVII. 194. HOMINEM ESSE.] Scripsi, sub homine esse. Voculam infero, sub homine hominem esse?

195. MORTIFERA.] Vt in desperatione, medici.

196. CICATRICIS.] Vt nec infamia quidem appareat.

CAP. XVIII. 197. AD STATVAM.] Sub Imp. ille mos. & serui iniuriâ affecti aut affiendi, non ad templa solum, sed ad statuum quæcumque Principis confugiebant (multæ autem in foris, vicis, viis passim:) atque eas amplexi à vi tuti erant. Exemplis satis hoc firmaui & docui ad 111. Annalem Taciti.

198. QVIA EIVSDEM.] Sex hæc verba in serui auctore meo libro, nec extranea mihi videntur.

199. VEDIUM POLL.] De quo homine, an monstro, De Irâ 111. cap. XL.

200. VIVARIUM.] Quicumque locus, ubi viuæ animantes aluntur, fera, aues, pisces.

201. SERPENTIBVS.] Nam formâ vix dissident. De hac re Plinius lib. IX. cap. XXIII. Inuenit in hoc animali documenta sævitiæ Vedius Pollio, eques Rom. ex amicis D. Augusti, viuariis earum immergens damnata mancipia: non tamquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum hominem pariter distrahi spectare non poterat.

202. IN HOC TANTVM.] Oblectamento suæ seruitutis. non vt pasceretur iis, sed vt pasceret.

203. MALO

monstrantur, inuisique & detestabiles sunt: ita regum & iniuria latius patet, & infamia, A
 atque odium sæculis traditur. Quanto autem non nasci melius fuit, quam numerari inter
 XIX. 203 publico malo natos? Excogitare nemo quicquam poterit, quod magis decorum
 regenti sit quam clementia: quocumque modo is, & quocumque iure præpositus ceteris
 erit. Eo scilicet formosius id esse, magnificentiusque fatebimur, quò in maiori præstabi-
 tur potestate: quam non oportet noxiam esse, si ad naturæ legem componitur. Natura
 enim commenta est regem: quod & ex aliis animalibus licet cognoscere, & ex apibus:
 204 quatum regi amplissimum cubile est, 205 medioque ac tutissimo loco. Præterea
 206 onere vacat, exactor alienorum operum: & 207 amisso rege, totum dilabitur examen.
 nec unquam 208 plus unum patiuntur, melioremque pugnam quærunt. Præterea insignis
 regi forma est, dissimilisque ceteris, 209 tum magnitudine, 210 tum nitore: hoc tamen
 maximè distinguitur. Iracundissimæ, ac pro corporis captu pugnacissimæ sunt apes, &
 aculeos in vulnere relinquunt: 211 rex ipse sine aculeo est. Noluist illum natura nec sa-
 uum esse, nec ultionem 212 magno constaturam petere: telumque detraxit, & iram eius B
 inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens est. Est enim illi mos, exere se
 in paruis, & ingentium rerum documenta 213 minima agere. Pudeat ab exiguis anima-
 libus non trahere mores: cum tantò hominum moderatior esse animus debeat, quantò
 vehementius nocet. Utinam quidem eadem homini lex esset: & ira cum telo suo fran-
 geretur: nec sæpius liceret nocere quam semel, nec 214 alienis viribus exercere odia: faci-
 le enim lassaretur furor, si 215 per se sibi satisfaceret, & si mortis periculo vim suam effun-
 deret. Sed ne nunc quidem illi cursus tutus est. Tantum enim necesse est 216 timeat, quan-
 tum timeri voluit: & manus omnium obseruet, & eo quoque tempore quo non capta-
 tur, peti se iudicet, nullumque momentum immune à metu habeat. Hanc aliquis 217 ægram
 vitam

203. PUBLICO MALO.] Sicut aduersa formula
 in bonis Principibus, Bono publico natos. Sueton-
 ius, Neronis cap. vi. Prælagio fuit Domitij patris
 vox, negantis quidquam ex se & Agrippinâ nisi
 detestabile, & malo publico, nasci potuisse.

CAP. XIX. 204. AMPLISSIMUM CUBILE.]
 Plinius: Regias imperatoribus futuris in imâ parte
 aluei exstruunt amplas, magnificas, separatas,
 tuberculo eminentes.

205. MEDIOQUE.] Quomodo, si iam ex Plinio
 in imâ parte aluei locauimus? est vulgò tamen in
 Plinio vnâ parte, nimis indefinitè legunt. Sed scien-
 dum, apes primùm suas cellas struere, tum in imis ce-
 lis regum, tum dent que & furorum. Ita rex in medio
 simul, & imo: eaq; mente Hyginus, In fine cerarum,
 Columella in extremis fauis ponit. At Aristoteles
 rem aperit, ix. Histor. Animal. cap. xl. κατατροσι
 δὲ, inquit, τὰ τῶν βασιλέων πρὸς τοῖς ἄνω (μικρὰ
 δὲ ἐστὶ τὰύτα) τὰ δὲ κρηθρία πρὸς ἄνω: Fingunt
 (cellas) regum iuxta suas. Minores autem istæ
 sunt: & iuxta has fuci. Plura in eo vide.

206. ONERE VAGAT.] Plinius: Cùm populus
 in labore est, ipse opera intus circuit, similis ex-
 hortanti, solus immunis.

207. AMISSO REGE.] Idem Plinius: Duce pre-
 hensio, totum tenetur agmen, amisso dilabitur.
 Sunt ipsa verba que in Senecâ: si meum quidem ma-
 nuscriptum audis (nam alij variant) in quo est: to-
 tum dilabitur agmen.

208. PLUS VNUM.] Nam plures quidem inco-
 hantur (Plinius) sed ex his, soboles cùm adulta
 esse cœpit, concordis suffragio deterimos necant,
 ne distrahant agmina.

209. TUM MAGNIT.] Idem nature mystes: Re-
 gibus forma semper egregia, & duplo quam ce-

teris maior, in fronte macula, quodam diadema-
 te candicans.

210. TUM NITORE.] Idem: Multum etiam C
 nitore à vulgo differunt.

211. REX SINE ACULE.] Hoc controuertit Pl-
 inius: Non constat inter auctores, rex nullumne
 solus habeat aculeum, maiestate tantum arma-
 tus, an dederit quidem cum natura, sed usum eius
 illi tantum negauerit. Aristoteles contra Senecam
 profert, lib. v. Histor. cap. xxi. κέντρον δὲ οἱ βασιλεῖς
 καὶ ἡγεμόνες ἔχουσι μὲν, ἀλλ' ἔ τῶν πολλοῖσι. διὸ ἔτι
 μὲν ἐκ διοικταί ἔχουσι ἰσχυρὰς: Aculeum reges & du-
 ces habent quidem, sed eo non pungunt. quare
 quidam nec habere eos censent.

212. MAGNO CONSTATURAM.] Ipsa animâ.
 Virgilius: - animalq; in vulnere ponunt.

213. MINIMA.] Credere, minimâ, auferendâ
 casu capiendum. Minima re, & centium rerum docu-
 menta agit. Et si non nollem etiam, minimis. D

214. ALIENIS VIR.] Nam Principes potentesq;
 per alios, & administratos, nocent.

215. PER SE SIBI.] Suis manibus viribusq;, non
 alienis, ut preiuit.

216. TIMEAT.] Noto illo versu: Timeat timen-
 tes, metus in auctorem redit. Sed & Plutarchus
 pulchrè, Ad indoctum Principem: Τοῖς δὲ ὄντι, δὲ
 δίασιν οἱ βασιλεῖς ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν
 τοῖς ἀρχομένων, διὸ τῆς δυνάμει τοῦ δέος συναίχουσι.
 σωλειόνων δὲ ἀρχοῦντες, σωλειόνας φοβούνται: Reuera
 enim reges pro subditis timent, at tyranni subdi-
 tos: quorum potentia si crescit, etiam metus.
 Pluribus enim cùm imperant, plures etiâ timent.

217. ÆGRAM.] Cruterus, agere.

218. COL-

A vitam sustinet: cum liceat innoxium, atque ob hoc securum, salutare potentia ius, latis omnibus, tractare? Errat enim, si quis exultimat tutum esse ibi regem, ubi nihil à rege tutum est. Securitas securitate mutuâ paciscenda est. Non opus est instruere in altum editas arces, nec in adscensum arduos colles cunire, nec latera montium abscindere, multiplicibus se muris turribusque sepire: saluum regem in aperto clementia præstabit. Vnum est ²¹⁹ inexpugnabile munimentum, amor ciuium. Quid pulchrius est, quam vivere optantibus cunctis, & vota non ²²⁰ sub custode nuncupantibus? si paullum valetudo titubauit, non spem hominum excitari, sed metum? nihil esse cuiquam tam pretiosum, quod non pro salute præsidis sui commutatum velit? omne quod illi contingit, sibi quoque euenire deputer? ²²¹ In hoc assiduis bonitatis argumentis probauit, non Rempublicam esse, sed se Reipublicam. Quis huic audeat struere aliquod periculum? quis ab hoc non, si possit, fortunam quoque auertere velit, sub quo iustitia, pax, pudicitia, securitas, dignitas florent? sub quo opulenta ciuitas copia bonorum omnium abundat?

B Nec alio animo rectorem suum intuetur, quam si ²²² dii immortales potestatem visendi sui faciant: ²²³ intueremur venerantes colentesque. Quid autem? non proximum illis locum tenet is, qui se ex deorum naturâ gerit, beneficus ac largus, & in melius potens? Hæc affectare, hæc imitari decet: maximum ita haberi, ut optimus simul ²²⁴ habeatur. Duabus de causis punire princeps solet, si aut se vindicat, aut alium. Prius ^{xx} de parte differam, quæ ipsum contingit. difficilius est enim moderari, ubi ²²⁵ dolori debetur ultio, quam ubi ²²⁶ exemplo. Superuacuum est hoc loco admonere, ne facile credat, ut verum excutiat, ut innocentia faueat, ²²⁷ ut appareat, non minus rem agi periclitantis, quam iudicis: hoc ad iustitiam, non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur, ut manifestè læsus, animum in potestate habeat: & penam, si tutò poterit, donet: sin minus, temperet: longèque sit in suis, quam in alienis, exorabilior iniuriis. Nam quemadmodum non est magni animi, qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat, sibi detrahit: ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, sed eum qui

C cum suis stimulis exagitetur, non profilit: qui intelligit magni animi esse, iniurias in summâ potentia pati, nec quidquam esse gloriosius, principe impune læso. Ultio duas ^{xxi} res præstare solet: aut ²²⁸ solatium affert ei qui accipit iniuriam, aut in reliquum securitatem. Principis maior est fortuna, quam ut tali solatio egeat: manifestiorque vis, quam ut ²²⁹ alieno malo opinionem sibi virium quærat. Hoc dico, cum ab inferioribus peti-

tus

219. INEXPUGNABILE.] *Plinius Panegyrico: Discimus experimento, fidelissimam esse custodiam Principis, ipsius innocentiam. Hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egerit.*

220. SVB CVSTODE.] *Id est palam, & securis si quis obseruet non obseruet. Capiunt videntem, illum saluum, toto animo, totâ voce. At sub custode, alia vota palam, alia in pectore suscipiuntur. quod Plinius in Laudatione Traiani ostendit: Remouerent à custodia tui oculos, teque relinquerent votis, quæ non palam concipiuntur. Idem, in eadem: Queri libet, quod in secreta nostra non inquirant Principes, nisi quos odimus: & alia quæ adiungit, è quibus vides, nec libera, nec vera vota fuisse sub tyrannis. Brissonius tamen hæc Seneca trahit & apponit ad Plinij locum libri xxviii. cap. 11. In precationibus, nequid verborum prætereatur, de scripto præire aliquem, rursusque alium custodem dari qui attendat. At mihi diuersus ille ritus.*

221. IN HOC.] *Fortasse, Is hoc: vel, qui si tamen non aliquis hic defectus.*

222. DII IMMORTALES.] *Est Homericum illud:*

Εὐχόμενοι δ' ἀνὰ ἄστυ, θεῶν ἄε, προσέειπον:
Vadentemque per urbem, ad spectant numinis instar.

223. INTUEREMVR VENER.] *Distinguiam et faciant, intueremur vener. Quisdam libri, intuemur: item rectè.*

224. HABEATUR.] *Quibusdam, habere: bene, ad Neronem.*

CAP. XX. 225. DOLORI.] *Cum se vindicat.*

226. EXEMPLO.] *Cum aliam, & nequis temerè iniurius sit aut ledat.*

227. VT APPAREAT.] *Hæc ex melioribus libris legenda putem: faueat & appareat, ut non minorem agi rem periclitantis, quam iudicis, sciat. Appareat, id est, ad sit præstoj, sit ad tuendum. Vocula autem, sciat, à libris additur.*

CAP. XXI. 228.] *SOLATIUM AFFERT.] Nam dulce est, dolorem reddere: lib. 11. De Ira, cap. xxxii. Et apud Pacuuium aliquis:*

Dij me etsi perdunt, tamen esse adiutam experunt,

Quod priusquam intereo, spatium v'ciscendi danunt.

229. ALIENO MALO.] *Noxâ ac læsione alterius.*

230. IN

tus violatusque est. nam si quos pares aliquando habuit, ²³⁰ infra se videt, fatis vindicatus est. Regem & seruus occidit, & serpens, & sagitta: seruauit quidem nemo, nisi maior eo quem seruauit. Vti itaque animosè debet tanto munere deorum, dandi auferendique vitam potens: in his præsertim, quos scit aliquando ²³¹ suo fastigio obstitisse: hoc arbitrium adeptus, vltionem impleuit, perfecitque quantum veræ pœnæ satis erat. Perdidit enim vitam, qui debet: & quisquis ex alto ad iniuriam pedes abiectus, alienam de capite suo ²³² regiamque sententiam expectauit, in seruatoris sui gloriam viuet, plusque nomini eius conferet incolumis, quam si ex oculis ablatus esset. Assiduam enim spectaculum alienæ virtutis est: in triumpho citò transisset. Si verò regnum quoque suum tutò relinqui apud eum potuit, reponique eò vnde deciderat: ingenti incremento surgit laus eius, qui contentus fuit, ex rege victo nihil, præter gloriam, sumere. Hoc est etiam ex victoriâ suâ triumphare, testarique, nihil se quod dignum esset victore, apud victos inuenisse. Cum ciuibus, & ignotis, atque humilibus, eò moderatius agendum est, quò minoris est afflixisse eos. Quibusdam libenter parcas: à quibusdam te vindicare fastidias, & non aliter quam in animalibus paruis & obterentem inquinantibus, reducenda manus est: at in iis qui in ore ciuitatis seruati punitique erunt, occasione notæ clementiæ vtendum est. **XXII.** Transeamus ad alienas iniurias: in quibus vindicandis ²³³ hæc tria lex secuta est, quæ Princeps quoque sequi debet: aut vt eum quem punit, emendet; aut vt pœnâ eius ceteros meliores reddat; aut vt sublatis malis securiores ceteri viuant. Ipsos, facilius emendabis minore pœnâ: diligentius enim viuit, cui aliquid integri superest. Nemo dignitati perditæ parcat. impunitatis genus est iam non habere pœnæ locum. Ciuitatis autem mores magis corrigit parcitas animaduersionum. facit enim consuetudinem peccandi, ²³⁴ multitudo peccantium: & minùs grauis nota est, quam turba damnatorum leuat: & seueritas, quod maximum remedium habet, assiduitate amittit, auctoritatem. Constituit bonos mores ciuitati Princeps, & vitia eius feliciter compefcit, ²³⁵ si patiens eorum est, non tanquam probet, sed tanquam inuitus, & cum magno tormento ad castigandum veniat. Verecundiam peccandi facit ipsa clementia regentis. **XXIII.** Grauior multo pœna videtur, quæ à miti viro constituitur. Præterea videbis ea sæpe committi, quæ sæpe vindicantur. ²³⁶ Pater tuus plures ²³⁷ intra quinquennium ²³⁸ culleo insuit, quam omnibus sæculis infutos accepimus. multo minùs audebant liberi nefas vltimum admittere, quamdiu sine lege crimen fuit. Summâ enim prudentiâ ²³⁹ altissimi viri, & rerum naturæ peritissimi maluerunt, velut incredibile scelus, & vltra

230. INFRA SE.] *Claudianus:*

— ignoscere pulchrum
Iam misero, pœnæque genus, vidisse precantem.

231. SVO FASTIGIO.] *Mens, sibi fastigium obtinuisse, nec longè ab eo Pinciani. Cui assentior emendanti: quos scit aliquando simile fastigium obtinuisse.*

232. REGIAMQUE.] *Displicuit Mureto, & cicit. At libri afferunt, nisi quòd quidam regioque. Ex quo ego, regnoque fecerim.*

CAP. XXII. 233. HÆC TRIA.] *Agellius libro VI. cap. XIV. & ipse puniendâ tres causas sine genera ponit, sed leni dissensu. Vide.*

234. MULTITUDO.] *Idem de Benef. III. cap. XVI. Pudorem rei tollit multitudo peccantium, & definit esse probri loco commune maledictum.*

235. SI PATIENS.] *Nam, vt Latinus Pacatus in Panegyrico, quiescentibus legum minis, subiit quemque priuatim sui pœnitentia: & vt Plinius, castigauerunt vitia sua ipsi, qui castigari merebantur. Duc eodem hoc quoque Ilinij: Nescio an*

plus moribus conferat Princeps, qui bonos esse patitur, quam qui cogit.

CAP. XXIII. 236. PATER TVVS.] *Claudianus, qui Neronem malo suo & publico adoptauit.*

237. INTRA QUINQUENNIVM.] *Plinium, opinor.*

238. CVLLEO.] *Res iam nota. parricida damnati statim caput & os obuoluebantur, & inde in carcerem ducti, tum culleo (id est sacco coriaceo) insuti in mare deferiebantur. Auctor ad Herennium lib. 1. Ei damnato statim folliculo lupino os obuolutum est, & in carcerem ductus est. Vide Festum in Obuolueret, & Quintilianum Declamat. CCXCVIII. Senecam De Ira, 1. cap. XVI. Suprà hoc libro, cap. XV. Non culleum, non serpentes. Glossarium vetus: Fuit lex, vt qui parricidium fecisset, publicè in culleo missus insueretur, cum viperâ, & cane, & fimiâ, & gallo, impiis animalibus, impius homo: & super plaustrum, iunctis nigris bobus, deferretur in mare.*

239. ALTISSIMI VIRI.] *Solonem intellegit de quo Cicero pro Roscio: Solon cum interrogaretur, cur nullum supplicium constituisset in cum qui paren-*

Audaciam positum præterire, quàm dum vindicant, ostendere posse fieri. Itaque parricidæ cum ²⁴⁰ lege ceperunt, & illis facinus pœna monstravit. pessimo loco pietas fuit, postquam ²⁴¹ sæpius culleos vidimus, quàm cruces. In quâ ciuitate rarò homines puniuntur, in eâ consensus fit innocentia, & indulgetur velut publico bono. Putet se innocentem esse ciuitas, erit. magis irascitur à communi frugalitate desciscens, si paucos eos esse viderit. Periculosum est, mihi crede, ostendere ciuitati, quanto plures mali sint. ²⁴² In Senatu dicta est aliquando sententia, vt seruos à liberis ²⁴³ cultus distingueret: deinde apparuit, quantum periculum immineret, si serui nostri ²⁴⁴ numerare nos cepissent. Idem scito metuumendum esse, si nulli ignoscitur: citò apparebit, pars ciuitatis deterior quanto prægrauet. Non minùs Principi turpia sunt multa supplicia, quàm medico multa funera. Remissiùs imperanti, meliùs paretur. Naturâ contumax est humanus animus, & in contrarium atque arduum nitens, sequiturque faciliùs, quàm ducitur. Et vt generosi atque nobiles equi, meliùs facili fræno reguntur: ita clementiam voluntaria innocentia impetu suo sequitur, & dignam putat ciuitas, quam seruet sibi. plus itaque hac viâ proficitur. Crudelitas minimè humanum malum est, indignum tam miti animo. Ferina ista rabies est, sanguine gaudere ac vulneribus: & abiecto homine, in siluestre animal transire. Quid enim interest, oro te Alexander, ²⁴⁵ leoni Lysimachum obiicias, an ipse laceres dentibus tuis? tuum illud os est, tua illa feritas. O quàm cuperes tibi potiùs vngues esse, tibi rictum illum edendorum hominum capacem! Non exigimus à te, vt manus ista, exitium familiarium certissimum, vlli salutaris sit: vt iste animus ferox, infatiabile gentium malum, citra sanguinem cædemque fatietur: clementia vocetur, si ad occidendum amicum, carnifex inter homines eligitur. Hoc est, quare vel maximè abominanda sit sæuitia, quòd excedit fines, primùm solitos, deinde humanos. Noua supplicia conquirunt, ingenium aduocat, instrumenta excogitat, per quæ varietur atque extendatur dolor, & delectatur malis hominum. Tunc ille dirus animi morbus ad insaniam peruënit vltimam, cum crudelitas versa est in voluptatem: & iam occidere hominem iuuat. Nam talem virum à tergo sequitur euersio, odia, venena, gladij, tam multis periculis petitur, quàm multorum ipse periculum est: priuatifque nonnumquam consilijs, aliàs verò consternatione publicâ circumuenitur. Leuis enim & priuata pernicies, non totas vrbes mouet: quòd latè furere cœpit, & omnes appetit, vndiquae configitur. Serpentes paruula fallunt, nec publicè ²⁴⁶ consequuntur: vbi aliqua solitam mensuram transiit, & in monstrum excreuit, vbi fontes potu infecit, & ²⁴⁷ sufflatu deurit obteritque quacumque incescit, ²⁴⁸ ballistis petitur. Possunt ²⁴⁹ verba dare, & eua-

XXIV.

XXV.

parentem necasset? respondit, se id neminem facturum putasse. Sapienter fecisse dicitur, cum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat, ne non tam prohibere, quàm admonere videretur.

240. LEGE COEPERVNT.] Fortasse, cum legem ceperunt.

D 241. SÆPIUS CVLLEOS.] Sub Claudio, de quo Suetonius, hoc ipsum tangens, cap. xxxiv. Pœnas parricidarum representabat exigebatque coram.

CAP. XXIV. 242. IN SENATV.] Meus & plerique scripti, Indicta est aliquando à Senatu sententia. Quidam, Inducta. Fortasse, Indicata, vt significet positam tantum, non probatam vel admissam.

243. CVLTVS DISTING.] Non ergo antè? non ita vulgò. Nam etsi toga ciuium proprie erat, tamen plerique tenuiorum tunicati curstabant, id est veste seruilis. Rara inquam tunc, nisi honestioribus, toga, adeo vt in Glossis legas, Συμφορικὸν ὄβρημα, Toga: id est, Vestis Senatoria, toga: quasi Senatorum ea tantum. At in Dione crebro, Equestris habitus, pro eadem: de quo alibi dicendum. Sed adde etiam, Senecam vnuerse loqui de liberis, non de ciuibus modo.

itaque horum sententia querebat notam seruis dandam, quæ à toto illo genere diuiderentur. Tale Alexander Seuerus Imp. in animo habuit, omnibus officijs genus vestium proprium dare, & omnibus seruis, vt in populo possint agnosci. Lampridius.

244. NVMERARE NOS.] Per paucos scilicet pro sua copiâ, atque ita periculum imminerebat, ne animos & manus tollerent in heros.

CAP. XXV. 245. LEONI LYSIMACHVM.] Idem libro 111. De Ira, cap. xvii. Plinius viii. cap. xvi. inelustum cum leone, Alexandri iussu, eumque strangulatum ab eo scribit: cui ferè assentitur Pausanias in Atticis. Adde & Iustinum libro xv. & Curtium libro viii. qui tamen inclinat fabellam esse.

246. CONSEQVNTVR.] Patiendi notione. Vnus tamen scriptus, consequuntur: è quo, conquiruntur, facias.

247. SVFFLATV.] Scripti, si affluit. Puto, suo afflatu.

248. BALLISTIS PETITVR.] Vt illa in Africa, quam Regulus occidit: quòd allusum.

249. VERBA DARE.] Fallere & latere.

S

250. MA-

& euadere pusilla mala: ingentibus obuiam itur. Sic vnus æger nec domum quidem A perturbat: at vbi crebris moribus pestilentiam esse apparuit, conclamatio ciuitatis, ac fuga est, & diis ipsis ²⁵⁰ manus intenduntur. Sub vno aliquo tecto flamma apparuit: familia vicinique aquam ingerunt: at incendium vastum, & multas iam domos depa-
 XXVI. stum, parte vr̄bis obruitur. Crudelitatem priuatorum seruiles quoque manus, sub certo ²⁵¹ crucis periculo, vltæ sunt: tyrannorum, gentes populique, & quorum erat malum, & hi quibus imminebat, excindere aggressi sunt. Aliquando sua præsidia in ipsos confurrexerunt, perfidiamque, & ²⁵² impietatem, & feritatem, & quidquid ab illis didicerant, in ipsos exercuerunt. Quid enim potest ab eo quisquam sperare, quem malum esse docuit? non diu ²⁵³ paret nequitia, nec quantum iubetur, peccat. Sed putatam esse crudelitatem: quale eius regnum est? non aliud, quàm captatum vr̄bium forma, & terribiles facies publici metus. Omnia mæsta, turbida, & confusa: voluptates ipsæ timentur. Non conuiuia secuta incunt, in quibus lingua sollicitè ²⁵⁴ etiam ebris custodienda est: non ²⁵⁵ spectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur. Ap- parentur licet magnâ impensâ, & regis opibus, & ²⁵⁶ artificum exquisitis nominibus: quem tamen ²⁵⁷ è ludo in carcerem ire iuuet? Quod istud, dii boni, malum est, occidere, scire, delectari sono cathenarû, & ciuium capita ²⁵⁸ decidere, quocunque ventum est multum sanguinis fundere, aspectu suo terrere ac fugare? Quæ alia vita esset, si leones vrsique regnarent? si serpentibus in nos, ac ²⁵⁹ noxiissimo cuique animali daretur potestas? Illa rationis expertia, & à nobis immanitatis crimine damnata, abstinent suis, & tuta est etiam ²⁶⁰ inter feras similitudo: apud homines tantum, nec à ²⁶¹ necessariis quidem rabies temperat sibi, sed extrema suaque in æquo habet, quò possit exercitior à singulorum cædibus, deinde in exitia gentium serpere. Et iniicere tectis ignem, ²⁶² aratrum vetustis vibibus inducere, potentiam putat: & vnum occidi iubere aut alterum, parum imperatorium credit: nisi eodem tempore grex miserorum ²⁶³ subiectus stetit,

cru-

250. MANVS INTENDVNTVR.] *Per iram, & vt in iurgio. queruli scilicet, quod dii ita sciant.*

CAP. XXVI. 251. CRUCIS.] *Quæ seruilibus pœna, vt docet De Cruce.*

252. IMPIETATEM.] *Pro inclementiâ, vt contra Pietas, illius aut scriptoribus, pro Clementiâ.*

253. PARÊT.] *Scripti; apparet: nec displicet, quia de apparitoribus sermo.*

254. ETIAM EBRIIS.] *Exemplum De Benef. III. cap. XXVII.*

255. SPECTACVLA.] *Ad Caligulam hoc spectat, qui infensus turbæ aduersus studium suum fauenti, exclamauit, Vtinam populus Rom. vnâm cervicem haberet! & è plebe multos, etiam ex honestioribus quosdam, ob tales causas, bestiis aut gladiis obicit. Similia Domitianus posse, & quemdam patrem familias, detractum è spectaculis in arenam, canibus obiecit: quia Thracibus sauebat. Hæc Suetonius: & eadem de re Plinius, Laudatione: Nemo spectator spectaculum factus (vt nempe sub tyrannis) miseris voluptates vno & ignibus expiauit.*

256. ARTIFICVM.] *Scanicorum, sive Histronum.*

257. E LVDO IN CARC.] *Imò in arenam aut mortem hercle, non in carcerem. Itaque videtis me, & quorundam Gruteri librorum, scriptionem: quem tamen ludi in carcere iuuent? Alij, ludere in carcerem. Nostrium illud placet, hoc sensu: At quem iuuent ludi, velut in carcere, edunt quia Amphibea-*

trum illud ibi clausos habebat (nec vel exitus securus erat, ne spernere videreris) & expectantes quam mos, ad nutum Principis, abriperentur ad mortem.

258. DECIDERE.] *Agendi notione, abstinere, amputare.*

259. NOXISSIMO.] *Ita supra obnoxior, & idoneor, industrior, ac plura alibi, præter tritum vsu. Tamen in plerisque scriptis est, noxiissimo: nec id male.*

260. INTER FERAS.] *Plinius, lib. VII. Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non petit serpentes: nec mans quidem belluæ ac pisces, nisi in diuersa genera, sciantur. Horatius:*

*Nec hic lupis mos, nec fuit leonibus
Vnquam, nisi in dispar, feris.*

261. NECESSARIIS.] *Cognatis, affiniibus.*

262. ARATRVN.] *Mos in evertendis vr̄bibus olim, & sicut aratro condebantur, ita eodem significabant excindi. Modestinus 16mo. Si vsufructus ciuitati legatus, & aratrum in eam inducitur, ciuitas esse desinit, vt passa est Carthago. ideoque, quasi morte, desinit habere vsufructum. Horatius:*

— & altis vr̄bibus vitæ

*Stetere causæ, cur perirent
Funditus, imprimeretq; muris
Hostile aratrum exercitus insolens.*

263. SVBIECTVS STETIT.] *Velim cum Grutero, sub idu. Quæ locutio De Benef. II. cap. XXIX. & Consol. ad Marc. cap. IX.*

A crudelitatem suam ²⁶⁴ in ordinem coactam putat. Felicitas illa, multis salutem dare, & ad vitam ab ipsâ morte reuocare, & mereri clementiâ ²⁶⁵ ciuicam. Nullum ornamentum Principis fastigio dignius pulchriusque est, quàm ²⁶⁶ illa corona OB CIVES SERVATOS. Non hostilia arina detracta victis, non currus barbarorum sanguine cruenti, non parta bello spolia. Hæc diuina potentia est, gregatim ac publicè seruare: multos autem occidere, & indiscretos, incendij ac ruinae potentia est.

264. IN ORDINEM.] *Leges sibi datâs, liberum & suum ius creptum.*

265. CIVICAM.] *Intellege, coronam.*

266. ILLA CORONA.] *Que in vestibulo Casarum, iam inde ab Augusto. Nam Senatus, inter alios honores, Consulatu eius sexto decreuit, καὶ τὰς δ' ἀφ' ἑαυτῶν βασιλείων ἰστέρον ἐπέδιδου, καὶ τὸ τὸν εὐφρανὸν τὸν εὐφρῶν ὑπερ' αὐτῶν ἀρτῶσαι, τότε οἱ οἷς καὶ ἀπὸ τῶν πολεμίων νικῶντι, καὶ τοῖς πολέταις σάροντι, ἐπιφίδου: Laurus ante regiam eius siue Palatium poni, & coronam querceam super eas aptari. quod idem decretum scilicet, quod & perpetuus hostium victor esset, & ciuium seruator. Ita Dio libro LIII. in altis anni DCCXXVI. Laureate igitur fores (in Consol. ad Polyb. cap. XXXV.) in signum victorie; Ciuica super eas corona, in clementia, & ob ciues bellis internis seruatos. Tiberius successor, quasi per modestiam (Suetonius cap. XXVI.)*

Ciuicam in vestibulo coronam recusauit. *At Claudius (idem, cap. XVII.) naualem coronam, fastigio Palatinæ domus, iuxta Ciuicam fixit. Valerius II. cap. VIII. Ceterum ad quercum pronæ manus porriguntur, vbi OB CIVES SERVATOS corona danda est. quâ postes Augustæ domus sempiternâ gloriâ triumphant. Sed & spolia ibi affixa simul. Ouidius III. Tristium:*

— video fulgentibus armis

Conspicuos postes, rectaq; digna Deo:

Et Iouis hæc, dixi, domus est. quod vt esse putarem,

Augurium menti querna corona dabat.

Et mox:

Causa superpositæ scripto testata corona,
SERVATOS CIVES indicat huius ope.

Plura ibi, & de lauro. Adde Fastorum lib. IIII. in fine; itémque Numos priscos, in quibus & corona hæc, & inscriptio. Allusti Martialis lib. IX. epig. vlt.

